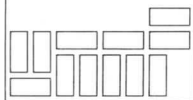

utrechts
monumenten
fonds

STEEN- GOED

TUSSEN KAMEEL EN VLEGEND HART

NR 30

JULI 2000

Op de omslag:

De Servetstraat, anno 1989.

Het eerste huis vanaf links is Servetstraat 2, vanouds 'De Kameel'.

Het huis met de markies is Servetstraat 4.

Twee huizen verder stond 'Het vliegend Hart', nu nummer 8.

(foto: Rijksdienst voor Monumentenzorg)

STEEN-GOED is een uitgave van de

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS

Dorstige Hartsteeg 21

3512 NV Utrecht

tel. 030 - 2311761

fax 030 - 2332901

postrekening 427215

Het Utrechts Monumentenfonds beheert en restaureert
monumentale woonhuizen in Utrecht

Voor minimaal f 22,- (10 Euro) per jaar of f 440,- (200 Euro) ineens
is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan
het Jaarverslag, "STEEN-GOED", de Nieuwsbrieven en
uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

TUSSEN KAMEEL EN VLEGEND HART. De geschiedenis van het winkel-woonhuis Servetstraat 4.

Inleiding

Anno 199: Soldaat Titus Piso Quintus tuurt in de grauwe novemberavond naar de huisjes van hout, leem en stro voor hem. Zijn jarenlange contract zit er bijna op. Wat nu? De rook van nat hout en turf die zo maar uit gaten in de daken zijn weg naar buiten zoekt, prikt in zijn neus. Hij hoort een kind huilen en even later het krijsen van een woedende vrouw.

Wat een land! Zeker, het was hier iets beter dan in Fletio-dinges, Fletioquodcumque. Daar was je bij wijze van spreken de hele dag bezig om niet in de grond te verdwijnen. Maar ook hier geen fatsoenlijk circus en wat miste hij het eten van thuis: de pittige schapenkaas, de tijmhoning, de olijfolie en de heerlijke kruiden in de saus. En dan had je nog die eigenaardige goden die ze er hier op na hielden!

Hij draaide de olijf - zijn dorpsgenoot in de keuken schoof hem wel eens iets extra's toe - als een lekkernij om en om in zijn mond. Al turend en zuigend op de olijf nam hij zijn besluit: hij - Piso - mocht een boon wezen als hij hier nog langer bleef. Van hem mocht de hele limes (grens) in de limus (modder) zakken. Blij met zijn beslissing, haalt hij diep adem en spuwt de olijfpit met het puntje naar voren tussen zijn getuete lippen zo ver mogelijk weg. Over de muur van het castellum vliegt de pit zijn afzender vooruit de vrijheid tegemoet.

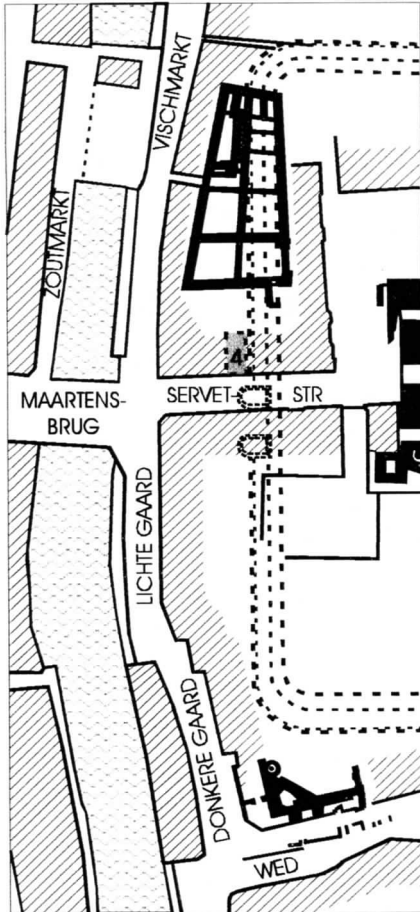
Wat had Fromagerie Nicolas, Servetstraat 4, pal onder de Romeinse castellummuur gelegen, een troost kunnen zijn voor soldaat Titus Piso.

De aanblik alleen al van het assortiment zou hem het gevoel hebben gegeven dicht bij huis te zijn! Dan had hij zich ook niet zo onvriendelijk hoeven afzetten tegen het latere Vleuten-De Meern

LIGGING EN ENTOURAGE.

Net niet Romeins.

Het pand Servetstraat 4 staat op eerbiedwaardige bodem. Het ligt net buiten de westmuur van het Romeinse castellum dat tussen 47 en ongeveer 260 na Christus gelegen was op en rond het huidige Domplein. Dat het Domplein ook letterlijk een verheven plaats is, kun je nauwelijks zien, maar je merkt het wel als je er bijvoorbeeld naar toe fietst vanaf de Korte Nieuwstraat. Bij groot werk aan de riolering, komt soms de Romeinse

muur in zicht: strak metselwerk van tufstenen blokken. Meer dan 90 % van het castellumterrein en directe omgeving is nog niet onderzocht.

Daarom weten we niet wat zich onder Servetstraat 4 bevindt: mogelijk een strookje grond buiten de muur dat juist zorgvuldig leeg werd gehouden bijvoorbeeld in verband met brandgevaar; mogelijk werd er meer over de muur gekieperd dan alleen de olijfpit van Titus Piso.

Waarschijnlijk is na het vertrek van de Romeinen nog lang gebruik gemaakt van de strategische ligging van deze plek en van de resterende Romeinse gebouwen.

De stippellijnen geven de Romeinse castellummuren aan.

Servetstraat 4 ligt daar net buiten.

(Ontleend aan E.J. Haslinghuis, C.J.A. Peeters, De Dom van Utrecht, 1964, p 12.)

Gelegen binnen de Frankische burcht.

Onder de overheersing van de Franken ontstaat op de plaats van de Romeinse legerplaats weer een burcht. In de eerste helft van de zevende eeuw wordt daar de Sint Thomaskerk gebouwd. De Frankische koning Dagobert schenkt kerk en burcht aan de kerk van Keulen op voorwaarde dat vanuit deze Utrechtse burcht de Friezen tot het christendom bekeerd zouden worden. Het bekeren van Friezen was toen topsport voor missionarissen. Elke lezer die wel eens geprobeerd heeft een Fries tot wat dan ook te bekeren, weet dat je daar groot materieel bij nodig hebt. De Friezen lieten zich ook toen niet bekeren. Ze verjoegen de missionarissen, veroverden regelmatig de burcht en verwoestten de Thomaskerk. Pas als koning Radboud in 717 verslagen is door Karel Martel, komt er rust binnen de burcht. Ruimtegebrek maakt het nodig buiten de Romeinse muren te gaan. De westelijke burchtmuur wordt gebouwd ter hoogte van de huidige Vismarkt.

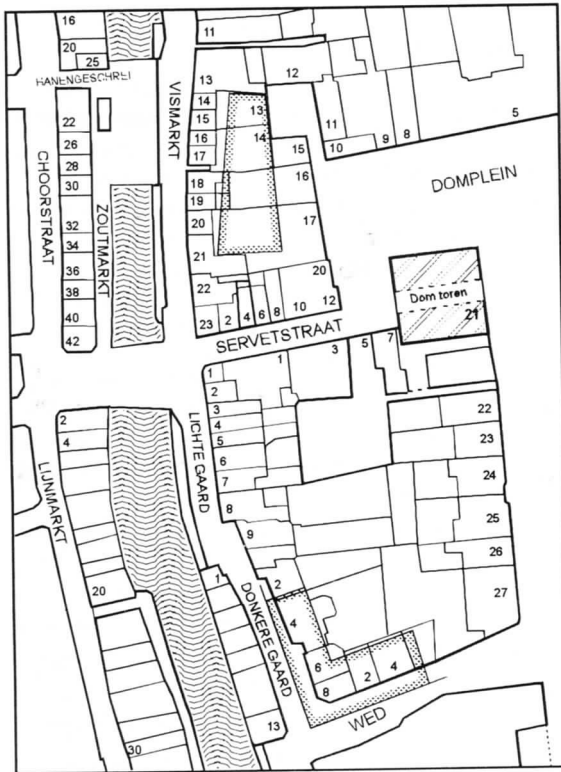
'Ons' pand ligt binnen deze bisschoppelijke burcht aan de Borchstraat, de latere Servetstraat.

Wie nu de ronkende en walmende stadsbussen onder de Domtoren door ziet rijden - bisschoppen keren zich om in hun graf - of de winderige leegte van het Domplein trotseert, kan zich moeilijk voorstellen dat hier ooit het hart van kerkelijk Noord-Nederland klopte: drie kerken, een klooster, de choraalschool, het 'kantoor' van de bisschop, zijn winterpaleis en dit alles omzoomd door de fraaie kanunnikkenhuizen.

Vanouds een Keizerlijke achterbuur.

Vrij algemeen wordt aangenomen dat binnen de burcht ook het keizerlijk paleis Lofen lag. Het wordt gelokaliseerd ongeveer 5-6 meter achter de huizen Vismarkt 14 tot en met (half) 21 en achter Domplein 13-17.

De westelijke muur van Lofen viel waarschijnlijk samen met de westmuur van de burcht. Lofen is afgebroken waarschijnlijk kort na 1253 na meermaals geheel of gedeeltelijk verbrand te zijn geweest. We weten niet welk verband er is geweest tussen 'ons' stukje grond en dit paleis. Mogelijk was de directe omgeving van het paleis vrij van bebouwing gehouden, maar evengoed kan er een bijgebouw van het paleis hebben gestaan. Na 1253 werden de resten van Lofen en de ondergrond eigendom van de Utrechtse kerken. Deze schenking betrof waarschijnlijk niet de grond onder Servetstraat nummer 4. Waarschijnlijk heeft daar dus nooit een claustraal huis gestaan, maar steeds wereldlijke bebouwing.

De omgeving van de Servetstraat.

Achter de huizen aan de Vismarkt is de omtrek van het Paleis Lofen ingetekend.

Ook is de globale ligging aangegeven van het Bisschoppelijk Paleis (Winterhuis) in de Bisschopshof bij de Donkere Gaard en het Wed.

Een bisschoppelijke overbuur.

Rond 1081 werd het winterhuis van de bisschop gebouwd ongeveer 5-6 meter uit de huidige rooilijn van de Donkere Gaard (dat toen echt een heel smal straatje was) en het Wed. De zware buitenmuur was waarschijnlijk tevens de zuidelijke burchtmuur. Op die plek hebben mogelijk al voorgangers van dit winterhuis gestaan. De Bisschopshof was ommuurd aan de Servetstraat. Het winterpaleis is afgebroken in 1804.

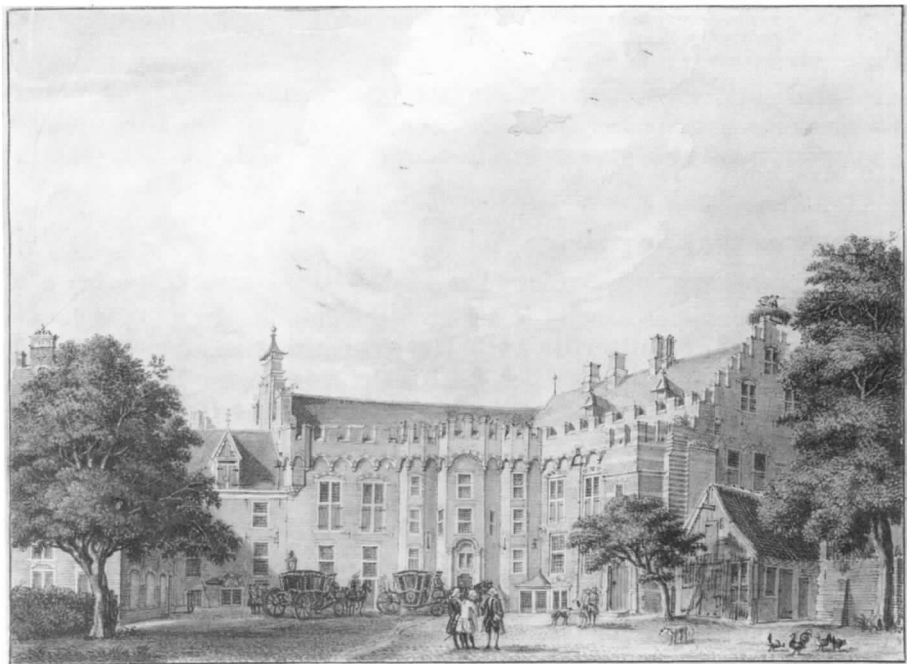
Het servet of De Servet.

De discussie over de naam 'Servetstraat' achten we bij de lezer bekend. Aan de zuidzijde van de Servetstraat tegen de muur van de Bisschopshof stonden houten kraamsteden waar onder andere tafellinnen werd verkocht. Volgens Van der Monde heet om die reden de straat Servetstraat (genoemd naar HET servet). Anderen menen dat sprake is van de familienaam Servet (DE Servet). Het kwam wel voor dat een straat naar een persoon of een familie werd genoemd. Denk aan de Winssensteeg, de huidige Herenstraat. Dit was echter eerder uitzondering dan regel.

Straatnamen ontstonden waarschijnlijk min of meer spontaan in de volksmond. De oudste naam van de Servetstraat is 'Borchstraete' of 'Onder den /die Borch'. Deze naam (daterend van voor de voltooiing van de Dom in 1382) troffen we na 1594 niet meer aan. Daarna heet de straat 'Onder Sunte/Sinte Me(e)rtijns/Martijns/Ma(a)rtens toirn /toern/to(o)ren (vanaf 1521); Onder den Domstoorn; de Straete naer/onder den Dom (bij Sint Martensbrugge); St. Martensstraat onder den Domstoorn. In oude rekeningen van het Domkapittel heet de straat gewoon 'sub turri nostra' ('onder onze toren'), maar dat kon de gewone man natuurlijk niet met recht zeggen.

Al in 1717 zien we 'Onder den Dom, synde vanouds de Servetsteeg'. Dat betekent dat de straat al veel langer Servetsteeg werd genoemd. Soms schrijft een klerk volledigheidshalve: 'St. Maartensstraat, anders genaemt Servetsteeg bij den Dom.' In de 18e-eeuwse begraafboeken zien we zowel Servetsteeg als Servetstraat vermeld. De aanduiding 'steeg' wordt op een gegeven moment als onprettig beleefd. Mensen wilden niet graag in een steeg wonen. Vanaf 1890 zien we in het bevolkingsregister de naam ServetSTRAAT. In deze tekst spreken we meestal van Servetstraat.

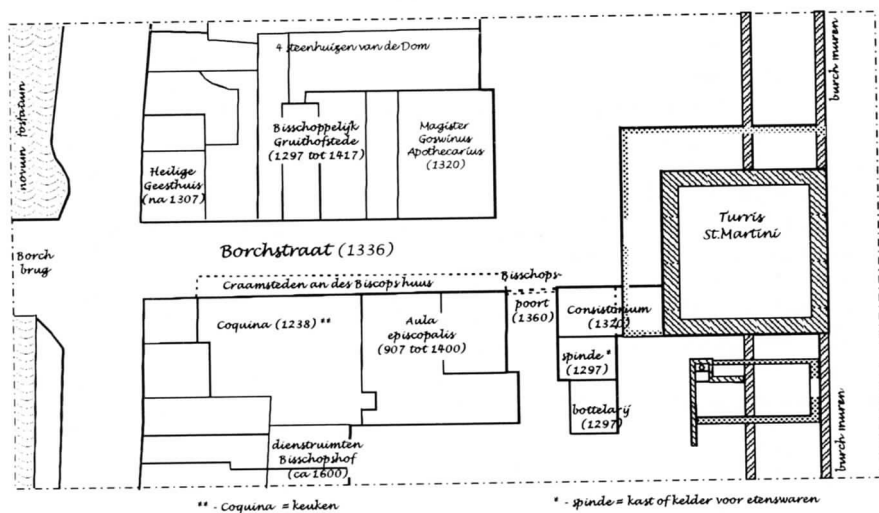
Behalve in Utrecht komen ook in Rhenen, Schoonhoven, Heerenveen en Amsterdam een Servetsteeg- of straat voor. De Amsterdamse Servetsteeg komt waarschijnlijk van revet = ravet = rabat = kaatsbaan. Voor de namen van de andere Servetstegen is evenmin als voor die in Utrecht een bevredigende verklaring gegeven.

Het Paleis en de Hof van de Utrechtse bisschoppen (Jan de Beyer 1744)

Tussen KAMEEL en VLEGEND HART.

Drie huizen aan de noordzijde van de Servetstraat hadden vanaf het eind van de 16e eeuw een huisnaam: het huis het dichtste bij de Domtoren heette DE BOCHT of IN DEN BOCHT; nummer 8 heette HET VLEGEND HART (hert) en nummer 2 DE (VERGULDE) KAMEEL. Servetstraat nummer 4 had geen gevelteken, huisnaam of uithangbord. Vandaar deze 'adresaanduiding'

Middeleeuwse situatie rondom de Servetstraat

(bron: Jhr. G.G. Calkoen:

Aanteekeningen omtrent de voormalige burcht Trecht en hare inrichting. p132).

EIGENDOM EN BESTEMMING.

De geschiedenis van Servetstraat 4 kan verdeeld worden in 14 periodes.

I Van voor 1297 tot uiterlijk 1413: Het gruijthuis van de bisschop.

Vanaf een onbekend tijdstip voor 1297 tot ergens tussen 1405 en 1413 stond aan de noordzijde van de straat het bisschoppelijk gruijthuis.

Gruit was een mengsel van kruiden - vooral gageel of wilde rozemarijn - om het bier meer smaak te geven. Bier was in menige stad een veiliger drank dan water uit pomp, put of gracht. De handel in gruit was een van de koninklijke rechten die keizer Otto III in 999 aan de bisschop van Utrecht overdroeg. Het gruijthuis was ingericht voor de aanvoer, opslag en verhandeling van dit gruit, tevens voor het innen van de belasting op de gruit. Precies werk, anders zou het oudvaderlandse scheldwoord 'gruitzifter' voor een Pietje Precies niet zijn ontstaan.

Het gruihuis deed ook een tijd dienst als gevangenis en de 'tollenaar' zat er. Tenslotte blijkt er in 1405 'calc ende zant' opgeslagen te liggen voor de herbouw van de door brand verwoeste houten Borchbrug (de latere Maartensbrug). We weten niet of het gruihuis een stenen gebouw was en zo ja, of het tot in de fundering werd afgebroken. Mogelijk worden er ooit nog resten gevonden.

Sommige historici situeren het gruihuis op de plaats van Servetstraat 2 tot en met 12, anderen maken het iets kleiner. In beide opvattingen ligt nummer 4 binnen het erf waarop vroeger het gruihuis lag.

Een jubileum?

Op 20-2-2013 valt - met een beetje verbeeldingskracht - het 600-jarig bestaan te vieren van een aantal winkels in de Servetstraat: op de plaats van het voormalige gruihuis werden op 20 februari 1413 5 'hoffsteden' (percelen) uitgeslagen en op die dag in erfpacht uitgegeven aan degenen die daar tot dan toe gebruik van maakten.

II Tussen 1413 en 1561.

Tussen het moment waarop de 5 percelen in erfpacht werden uitgegeven en het tijdstip waarop we Servetstraat 4 voor het eerst in de transportaktes ontmoeten, zit ruim een eeuw. Ook in die tijd is daar aan de noordzijde van de straat gewoond en gewerkt.

Hoe men woonde, weten we niet precies. Waarschijnlijk waren de huizen aanvankelijk nog van hout, laag en ondieper dan nu. Geleidelijk 'versteenden' de huizen, de dakbedekking inclusief, en werden ze naargelang de welvaart van het moment uitgebreid naar boven, naar achteren en naar onderen middels kelders.

Als erfpachters in deze periode worden genoemd:

- nummer 2 Ghisebert Louwen soen (28-8-1414)
- nummer 4 waarschijnlijk Hendrick Jansz (al voor 28-8-1414)
- nummer 6 waarschijnlijk Gherijd Stick (ludieke aanduiding van een kleermaker?)
- nummer 8 waarschijnlijk Henrick Janszoen
- nummer 12 (dat zich verder dan nu richting Domplein uitstreekte en in pacht was bij het Domkapittel)
apotheker Gozewijn (1320) en Margriet, weduwe Arnoud Aernt Hoet (1401).

Na deze vermelding van Hendrick Jansz als erfpachter van Servetstraat 4 voor 28-8-1414, is er een hele tijd niets te vinden. Op het moment dat de eerste transporten voor het gerecht worden vastgelegd, is het pand kennelijk onderdeel van een onverdeelde boedel: op 2-6-1541 draagt de

'cremer' (we zouden nu 'winkelier' zeggen) Geryt Janss, gehuwd met Geertruyt, zijn aandeel (1/12) in het huis over aan de 'glaesmaker' Aryaen Jacobs. De belending is op dat tijdstip oostwaarts Aelbert de Barbier (waarschijnlijk nu nummer 6) en westwaarts Abel van de Vechts erfgenamen (waarschijnlijk nu nummer 2). Op 24-7-1554 dragen de drie dochters van Jan Jansse van de Poll 1/12 deel van datzelfde huis over aan Jan van Sant.

De archiefgegevens over de bewoning en het gebruik van huizen in de stad in deze periode zijn schaars: een voornaam en vadersnaam is al heel wat. Daarom is het bijzonder dat de Servetstraat eind 15e eeuw bekend is geworden als adres van een aantal voortreffelijke ambachtslieden: zilversmeden en glazeniers. Iets later kwamen daar nog boekdrukkers en graveurs bij. Bewijzen van hun vakbekwaamheid en kunstzin zijn nog in musea en bibliotheken te vinden. Daarnaast werd een aantal bewoners van de Servetstraat bekend om hun godsdienstige strijdvaardigheid. Een van de bekendsten is de goudsmid Dominicus Abels van der Vecht die de kinderdoop verwierp. De ambachtslieden die hier woonden hadden duidelijk iets in hun mars en gingen niet opzij voor de gevaren die het uiten van hun overtuigingen meebracht.

III 1561 - 1720: Van BORCULO. Boeken.

Tussen 1561 en 1720 is Servetstraat nummer 4 onafgebroken in het bezit geweest van de familie Van Borculo. Zes generaties Van Borculo hebben in deze straat hun brood verdiend met het drukken, binden en verkopen van boeken en het snijden van prenten, ook nog nadat nummer 4 in 1720 door verkoop buiten hun familie kwam.

De familie Van Borculo is een interessante familie waarover betrekkelijk veel gegevens te vinden zijn. Het pand Servetstraat nummer 4 daarentegen heeft een tamelijk onopvallend bestaan geleid, als je dit tenminste mag zeggen van een huis. De verleiding was dan ook groot om een uitgebreide beschrijving te gaan maken van de Van Borculo's. Dit zou niet juist zijn. Immers hun echte familiehuis en bedrijfspand was niet nummer 4, maar nummer 8, HET VLEIGEND HART. We hebben ons dus een Van Borculo-beperking opgelegd.

Om te voorkomen dat de lezer met betrekking tot de Van Borculo's het spoor bijster raakt, volgt hier een overzicht van de opeenvolgende drukkers, binders en boekverkopers Van Borculo, werkzaam tussen 1539 en ongeveer 1739.

Herman I Beerntsz van Borculo x Haesse Schut

|

Hendrick I van Borculo x Geertruyt Zweer Jacobsdr Baers

|

Herman II van Borculo x Deliana Winters

|

Hendrick II van Borculo x Neeltje van Lichtenberche

|

Nicolaas van Borculo x Catryntje Broers

|

Jacobus van Borculo x Hendrina van Col(lu)m.

In dit Steen-Goed worden alleen de eerste 5 generaties besproken. De boekverkoper en -binder Jacobus van Borculo blijft buiten beschouwing. Van de familie Van Borculo weten we iets meer dan van hun doorsnee tijdgenoten doordat de 17e-eeuwse geschiedschrijver en genealoog Booth een of meer gesprekken heeft gevoerd met Hendrik II van Borculo (4e generatie) en de gegevens heeft vastgelegd.

Eerste generatie: HERMAN I van BORCULO

Herman/Harman Be(e)rntsz van Borculo, boekdrukker, boekverkoper, boekbinder en graveur, afkomstig uit Borculo, kwam met zijn drukkersknecht Hans van Mansfelt (afkomstig uit Frankfurt) naar Utrecht. Hij verwierf daar in 1535 of 1536 het burgerschap. 'Herman Berntss van Borckeloey, boekeprinter', koopt op 18-1-1537 een 'alinghe huysinghe ende hoffstede' onder Sint Mertijnstoorn van Lubbert Heynrics, bontwerker, weduwnaar van Geertruyt. In dat huis (nu nummer 8), waarvan HET VLIEGEND HART uithangt, gaat Van Borculo zelf wonen en vestigt hij zijn drukkerij, binderij en boekwinkel. Hij was gehuwd met Haesse/Haesje (Hadewych) Schut, een van de drie dochters van Hendric Schut uit Arnhem en diens vrouw Beertgen. Haar zussen Anna en Margarita zijn resp. priorin en conventuale in het Jerusalemklooster op de hoek van de Kromme Nieuwe Gracht en de Jerusalemsteeg.

Herman van Borculo was overigens juist op tijd gevestigd 'onder Sunte Meertijnstoorn' om van achter de 'glazen' van Het Vliegend Hart op 14-8-1540 de intocht van keizer Karel V langs zijn huis mee te maken. Misschien liep hij wel mee in de stoet van 1500 burgers die de keizer voorafgingen vanaf de Tolsteegpoort langs de Oudegracht naar de Domkerk. Daags na de intocht van de keizer gaf Van Borculo een - Latijns - boekje uit over deze intocht met teksten van de Utrechter Cornelis Wouters.

Het zetten, drukken, drogen (men drukte op nat papier), snijden en binden nam veel tijd in beslag. Het kan niet anders of Van Borculo moet hier al lang tevoren mee begonnen zijn. De geschiedenis herhaalt zich: ruim 450 jaar later op Koninginnedag 1999 zien we op diezelfde plek de eigenaar van Fromagerie Nicolas van een groot presenteerblad blokjes kaas uitdelen aan Koningin Beatrix en haar gevolg! Eventjes hofleverancier in een gemoedelijke sfeer.

Als rechtgeaarde ondernemer breidde Herman van Borculo zijn bezit uit waar hij kon, ook ondergronds: in 1549 belooft hij dat 'syn [onder de straat uitgebouwde] cluyse de eygenaers van 't Bisschopshoff niet prejudicieren sall in haer eygendom van d'halve straet.'

Aankoop van Servetstraat 4 door HERMAN I van BORCULO

Op 18-11-1561 transporteren Claes Claess, gehuwd met Lijsbeth, en Willem Corneliss, gehuwd met Foeyngen, samen met o.a. Jan van Sant resp. 'zeven delen' en 'vyff delen van twaeleff delen' van hun huis aan Herman van Borculo en Hadewych, met 'glaesen, glaesraemten en alle houdtwerck'. De naam van de bewoner op dat tijdstip is in de akte slecht leesbaar. Het zou Oth Petersz kunnen zijn.

Belending Oostwaarts Herman van Borculo met een huis, bewoond door Jan van Dale. (nummer 6); belending Westwaarts Aert Reyersse van Roest (nummer 2). Het huis moest vanouds jaarlijks 8 gulden en 12 stuivers 'oude erfpacht' opleveren.

Karolusgulden (ver groot)

De gouden en zilveren Karolusgulden, later gewoon 'gulden' genoemd, werden geslagen vanaf 1521 en verdrongen geleidelijk de andere muntsoorten. Nog lang nadat deze munten niet meer werden geslagen, sprak men nog van Karolusgulden om een munteenheid van 20 stuivers aan te geven.

Claes Claess cum suis geven Van Borculo een hypotheek van f 232.- tegen een rente van 14½ 'goede, gouden, keyserlijke Karolusgulden, 't stuck tot twyntich gevalueerde brabantse stuivers elcke gulden gerekent of ander goed payement.' We zullen verderop zien dat deze hypotheek nimmer is afgelost!

Vanaf nu tot 6-12-1720 blijft het huis eigendom van de familie Van Borculo. Het huis volgt hun lotgevallen. In de ene generatie is het onderdeel van

een onverdeelde boedel; dan weer wordt het aan een der erfgenamen toegewezen. Soms wordt het bewoond en gebruikt door een familielid; soms wordt het misschien ook gewoon verhuurd aan een willekeurige huurder. Er zijn geen aanwijzingen dat het huis in de periode Van Borculo heeft gediend als een bijgebouw (pakhuis, opslagruimte of bedrijfsruimte) bij nummer 8, Het Vliegend Hart. Er zijn ook geen aanwijzingen dat nummer 4 in bouwkundige zin verenigd is geweest met een van de buurpanden. Het is waarschijnlijk nu al bijna 600 jaar een zelfstandig pand geweest. Bij verervingen en boedelscheidingen wordt nummer 4 steeds als apart huis genoemd. Verder is omtrent dit huis heel weinig geregistreerd.

Dit zelfde geldt in nog sterkere mate voor Servetstraat nummer 6.

Als pachter/rechthebbende/gebruiker van dat pand wordt begin 15e eeuw genoemd Gheryd Stick. Daarna zien we het huis weer voor het eerst in de papieren terug als Aelbert Andriess (vermoedelijk Aelbert de Barbier) op 23-6-1541 de helft van dit huis overdraagt aan Jacob van Medemblick. Van Medemblick, notarius van het Capittel van Oud Munster heeft op dat moment vermoedelijk al de andere helft in bezit, want op 2-5-1554 verkoopt hij het hele huis aan Herman van Borculo. Ook dit huis, nummer 6, duikt een tijd lang administratief onder tot het in 1701 in handen komt van Henricus van Charlois.

Naast onroerend goed elders, in en buiten de stad, heeft Van Borculo met de huizen Servetstraat 4, 6 en 8 nu een mooi blokje huizen onder St. Maartenstoren staan.

Een drukkersfamilie.

De kinderen van Herman I van Borculo groeiden daar op met de geluiden van de houten drukpers en de geuren van papier, drukinkt, leer, perkament, lijm en binderstouw. Zij leerden het Duitse dialect dat vader Van Borculo mogelijk van huis uit sprak en het weer andere dialect dat de Frankfurter drukkersknecht Hans van Mansfelt sprak. Zij hoorden de Domklokken die vaker dan nu werden geluid bij overlijdens en begrafenissen van belangrijke personen. Zij zagen de rijtuigen komen en gaan bij Het Bisschopshof.

Misschien gingen ze als kind met hun moeder op bezoek in het Jerusalemklooster bij hun 'tante-zusters' Anna en Margarita Schut. Zij zullen zeker ook beïnvloed zijn geweest door de geletterdheid van hun vader die Frans sprak en het Latijn voldoende beheerste om uitgaven in die taal te verzorgen, vaak naar Antwerpen reisde om zaken te doen met de drukker Plantijn wiens produkties hij ook verkocht in zijn winkel. Van Borculo was drukker, binder en verkoper; hij maakte ook houtsneden. Van zijn hand zijn onder andere bekend een houtsnede van de Stad Jerusalem

gebaseerd op een schilderij van Jan van Scorel en verder zijn drukkersembleem Het Vliegend Hart. Een drukker bereidde in die dagen zelf zijn inkt en ook het garen voor de boekbinderij (we vonden in ieder geval een rekening van 18-7-1675 van f 156,19 wegens aan Hendrik van Borculo geleverd vlas). Hoewel 'Het Vliegend Hart' in vergelijking tot andere huizen in de Servetstraat een groot pand was, zal het met de persen, de voorraad papier en boeken, de letterkasten en overige materialen gezellig vol zijn geweest.

*De Boeckdrucker. 61
Schept uw Geluck, Uit pers en druck.*

*Druckt uw Gemoed op't Woord des Heeren,
Soo, dat, de heil'ge Letter, net,
In't Herte over word geset,
Waar na ghy u moogd reguleeren,
En dat ghy't geen wat God behaagd
Geduurig in uw boesem draagd.*

Utrechtse drukkerijen waren kleinschalige ondernemingen: nog in 1811 blijken de meeste Utrechtse drukkers hun ambacht in hun eigen woonhuis uit te oefenen. Sommigen hadden er toen in hetzelfde pand nog een andere nering bij zoals de fabricage van 'inlandsche koffy'.

De familie Van Borculo was en bleef rooms-katholiek. In een akte van 1732 wordt van de laatst overgebleven dochter van Jacobus van Borculo, de wijnkoper, uitdrukkelijk vermeld dat zij is 'van de Roomsche religie'.

De familie bracht twee priesters voort waaronder de bekende Egbert van Borculo. Het moet voor een rooms-katholieke drukkersfamilie niet eenvoudig geweest zijn om zich te handhaven in de godsdienstige tegenstellingen vanaf halverwege de 16e eeuw. In 1534 - 5 jaar voor Herman van Borculo zich onder

de St. Martenstoren vestigde - was de zilversmid Dominicus Abelsz van de Vechte om zijn wederdoopse overtuiging en activiteiten onthoofd in Amsterdam. Deze Dominicus - een zoon van de eveneens bekende edelsmid Abel van de Vechte - was landelijk beroemd om zijn welbespraaktheid en geleerdheid. Hij kreeg de bijnaam 'bisschop van Gooiland'. De weduwe Janna Dominicus Abelsz van de Vechte deed in 1540 afstand van de helft van het huis waarin haar schoonouders en zij en haar man Dominicus had-

den gewoond. Dit huis heet later De Kameel (nu Servetstraat 2). Op dat moment waren zij en de familie Van Borculo naaste burens.

Ook de fanatieke wederdoper Adryaen Pauwelsz woonde in de Servetstraat. In 1568 wordt Dirck Weyman, een geestverwant van Dominicus, onthoofd voor kasteel Vredenburg. Jong en oud liep te hoop bij publieke terechtstellingen. Hield Haesse Schut haar kinderen thuis bij deze gelegenheid uit respect voor haar oud-buurtgenoten? Mogelijk vonden buurt- en vooral ambachtsgenoten elkaar in een gezonde afkeer van welke overheid dan ook ongeacht godsdienstige verschillen.

HERMAN van BORCULO I eindigt arm.

Tussen 1569 en 1571 was Van Borculo 'schout van den Bisschopshof' aan de overkant van de straat; een functie die hij waarschijnlijk uit geldgebrek vervulde terwijl hij daarnaast zijn winkel aanhield en ook zijn reizen naar Antwerpen voortzette. Hij en zijn vrouw Haesse worden in de Buurkerk 'van den armen' begraven in resp. 1578 en 1575.

Herman van Borculo en Haesse Schut hadden drie zonen. Zoon Berend wordt schoenmaker en emigreert naar Schoonhoven; Goyert, 'jongman', (vrijgezel) verdrinkt bij Tessel op zijn terugreis vanuit Spanje. (was hij in Spaanse krijgsdienst geweest?), zoon Hendrik, gehuwd met Geertruyt Zweer Jacobsdochter Baers, neemt de drukkerij over (Hendrik I).

Tweede generatie: HENDRIK I van BORCULO.

Vanaf 1580 is Hendrik I druk met het regelen van zijn financiële situatie met de familie Schut (van moeders kant) en met Choort en Maria van Borculo, de kinderen van zijn broer Beernt in Schoonhoven. In 1580 woont Hendrik in 'het grote huys' (Het Vliegend Hart) dat gemeenschappelijk eigendom is van hem en zijn neef (oomzegger) Choort van Borculo uit Schoonhoven. Pas op 3-1-1595 - Hendrick is inmiddels op 26-12-1594 overleden - draagt Choort van Borculo zijn aandeel in het Vliegend Hart over aan de weduwe Hendrick van Borculo - Truychie Zweeren - die volgens Booth overleed in maart 1645 (50 jaar later!).

Servetstraat 4 gaat naar HENDRICK I.

In 1583 wordt Servetstraat 4 aan Hendrick overgedragen in ruil voor geld en rentebrieven. Bij de overdracht van nummer 4 worden als lasten genoemd: een oudeigen van 8 gulden en 12 stuivers, door vererving verdeeld over de erfgenamen van de kinderen van Adam Ram, Mr Anthonis van Doeyenburch en mejuffrouw Feyten. Mr Anthonis van Doeyenburch schenkt zijn deel in de erfpacht op 5-12-1588 aan 'de armen van de kercke St. Peters'. Bovendien staat er sinds 18-1-1561 nog de welbekende hypotheek op van f 232.- tegen veertien en een halve gulden rente t.b.v. Claes Claess cum suis.

Van de boekdrukker Hendrick van Borculo I zijn minder werken bekend dan van zijn vader Herman. Na 1588 (6 jaar voor zijn dood) worden geen boeken meer aan hem toegeschreven. Hij was een van de zogenaamde Statendrukkers: deze verzorgden - met uitsluiting van andere drukkers - overheidsdrukkerij waarvan een bepaalde hoeveelheid tegen een tevoren afgesproken prijs door de Staten werd afgenomen. Een Statendrukker legde een eed van geheimhouding en getrouwheid af.

Hendrick I van Borculo en Geertruyt Baers hebben drie zoons. Herman, Assuerus (Latijnse versie van Zweder of Zweer, waarschijnlijk vernoemd naar Zweder Schut, een broer van zijn grootmoeder) en Nicolaes. Assuerus wordt zilversmid; Nicolaes wordt kunstschilder; Herman (II) wordt drukker en neemt de familiezaak over.

Derde generatie: HERMAN II van BORCULO.

Vanaf 1595 zien we drukwerk vermeld op naam van Herman II van Borculo. Hij trouwt op 5-1-1605 voor het gerecht met Deliana Winters. De 7 kinderen van Herman van Borculo (II) en Deliana Wijnters zijn (we gebruiken de woorden van Booth): *'Henrick, boeckdrucker; Egbert, presbyter te Amersfoort [priester, zeer bekend om zijn rol in de toen ondergrondse rooms-katholieke kerkprovincie]; Jacob, wijncoper; Jan, sturf jongman; Margarita, sturf 1636 ongetrouwd; Anna, bejaerde dochter; Haesgen, huysvrouw van Henric Woutersz van Beest.'* Herman II is naar alle waarschijnlijkheid als drukker actief gebleven tot zijn dood op 27-12-1647. De bibliograaf Paul Valkema Blouw heeft de in Nederland gedrukte werken tussen 1541 en 1600 geïnventariseerd. Jammer genoeg gaat dit repertorium - de *Typographia Batava* - niet over het jaar 1600 heen: dan hadden we ook over deze Van Borculo meer geweten.

Drukkers solidair.

In 1634 zien we Herman II met zijn zoon Hendrik II verschijnen voor schout en schepenen die op zoek zijn naar verboden drukwerk en de makers daarvan.

'Den 16 oktober 1634 Herman van Borckulo, boeckdrucker, voor den Gerechte ontboden en gecompareert, ende haer gevraechd of hy niet en kend de letters van 't gedruckte exemplaer hem alhier geexhibeert (getoond) ende weet op wiens winckel 'tselve gedruckt is. Seyde niet te weten op wiens winckel ofte met welcker druckers letters 'tselve gedruckt is, alsoe verscheydene druckers soo alhier t'Utrecht als tot Amsterdam ende elders d'selve letters hebben. Bekend dat hy mede van die soort van letters heeft. Ontkent dat voorsegde gedruckte letters op syn winckel is gedruckt.

Hendrick van Borckuloo ut supra [als boven] gevraecht ut s. seyde niet te weten op wiens winckel ofte met welcker letters 'tselve is gedruckt. Seyde dat hy geen drucker en is.

Abraham van Herwijck, boeckdrucker ut s. gevraecht ut s. seyde als Harman van Borculo. Amelis Janss, boeckdrucker ut s. seyde ut s. Salomon de Roy, boeckdrucker ut s. seyde ut s.

Servetstraat 4 bewoond door ASSUERUS van BORCULO.

Assuerus (Zweer, Zweder) van Borculo was zilversmid. Volgens Booth 'stond hij met Herman sijn broeder over 't Harte', d.w.z. had met hem samen de leiding over de onderneming. Tot nu toe is geen zilverwerk bekend dat met zekerheid aan Assuerus van Borculo kan worden toegeschreven.

*Meesterteken van
Assuerus van Borculo*

Mogelijk maakte Assuerus alleen klein werk als ringen en armbanden die een korter leven hebben dan schalen, tafelstukken, monstransen en relikwiehouders. Mogelijk was hij ook weinig actief in zijn eigen vak

omdat het werk in het boekenvak hem in beslag nam. Wel was hij vooraanstaand lid van het Zilversmedengilde (meester waarschijnlijk 1604; deken 1643, 1644, 1645; busmeester in 1642, 1648-1654). Wij hebben maar één keer in de papieren aangetroffen dat hij afwezig was op de 'morgensprake' nl. op 5 augustus 1642. Daarnaast een sociaal actief en op zijn familie betrokken man (voogd, getuige, borg etc.). Hij woonde met zijn vrouw Henrickje Wijnters op nummer 4, doch stierf in 1663, 12 jaar na zijn vrouw, 'sonder oir' (kinderloos) en inmiddels blind geworden, in de Jerusalemsteeg vlak bij de plek waar zijn oudtantes in het inmiddels opgeheven Jerusalemklooster hun leven in devotie doorbrachten. Assuerus werd in stijl begraven in de Buurkerk met 16 dragers, 1 knecht, een uur groot gelui van de Domkerk.

Vierde generatie: HENRICK II Van BORCULO.

Einde van het drukkersbedrijf.

Henrick II van Borculo, boekdrukker trouwt op 17-1-1628 voor het gerecht met Cornelia Lichtenberche (Neeltje Gerrit Henricks van Lichtenberche).

De 7 kinderen van Hendrick van Borculo en Neeltje van Lichtenberche (in de woorden van Booth): *'Nicolaes, boeckvercoper t'Amsterdam getrouwd met Catryntje Broers; Emmerentia, huisvrouw van Dirck Jansz de Vries, boeckbinder te Gouw (Gouda); Gerardus, presbyter (priester); Herman, apothecaris; Hillichie (Hillegonda); Geertruyd; Maria.'*

Neeltje van Lichtenberghe overlijdt 30-8-1652. Op 14-11-1657 hertrouwt Hendrick voor het gerecht met Catharina - Trijntgen - Roelofsse van Roon, weduwe van Andries Grootenhuis bij wie hij geen kinderen heeft. Catharina overlijdt op 1-4-1661. Hendrick II is degene bij wie Booth zijn inlichtingen heeft ingewonnen ('qui haec dictavit') voor zijn genealogie van de familie Van Borculo.

Hendrik II is als drukker actief tussen 1643 en 1672. Pas in 1649 heeft gedeeltelijke scheiding plaats van de boedel van zijn grootouders Hendrick I en Geertruyt Baers. Hendrick II wordt eigenaar van Het Vliegend Hart; zijn moeder Deliana Wynters heeft daar mogelijk nog een tijd gewoond, maar als deze wordt begraven in 1662, gebeurt dit vanuit het huis van haar zoon Jacob, de wijnkoper, aan de Mariaplaats.

JACOBUS I van BORCULO, wijnkoper, eigenaar Servetstraat 4

Ergens tussen 1679 en 1715 komt Servetstraat 4 in handen van Jacobus van Borculo, de wijnkoper. Deze Jacobus staat niet vermeld in het overzicht van boekdrukkers op pagina 9. Hij is een broer van Hendrik II. We noemen hem hier gemakshalve Jacobus I om hem te onderscheiden van zijn oomzegger Jacobus van Borculo, de boekbinder. Jacobus van Borculo, wijnkoper, wordt nog in 1715 genoemd als eigenaar. Hij woonde zelf echter aan de Mariaplaats. We weten niet hoe nummer 4 in die dagen gebruikt werd of wie het bewoonde.

Hoe het afliep met het drukkersbedrijf

Vanaf 1672 heeft de familie Van Borculo zo te zien een doorlopend abonnement op de notaris. Mogelijk spelen daarbij financiële problemen en verslechterde verhoudingen binnen het gezin van Hendrik II een belangrijke rol. Hoe dan ook, in of kort voor 1672 vertrekt Hendrick II voorgoed naar Calcar samen met zijn dochters Geertruyt en Hillichie. Zijn dochter Maria was al overleden in 1660. Mogelijk had hij daar familie wonen. Hij overlijdt in Calcar tussen 4-1-1678 en 6-5-1679.

Voor zijn vertrek heeft hij *f* 1500 op Servetstraat 4 geleend. Dit pand was al flink bezwaard. Op Het Vliegend Hart leende hij nog eens 1000 gulden van Andries Bronckhorst, collega-boekbinder in de Donkere Gaard (1670).

Dat er niet altijd vrede en saamenhorigheid heerste onder de Domtoren zien we aan de droeve lotgevallen van deze collega-boekbinder Andries Bronckhorst: Op 8 augustus 1668 omtrent half vier 's middags *'is Willem van der Hoeven, notaris, comengaen voorby de huysinge van Andries Bronckhorst, sijn swager, staende onder de Doncker Gaert scheldende de voornoemde Bronckhorst seer groffelijk die in sijn winckel sat, noemende hem een dief ende meer andere scheltwoorden. Waerop den voorschreven Bronckhorst hem, van der Hoeven, gevolcht is tot omtrent sijn huysinghe gelopen even door de Donckergaert. Wanneer 't gebeurde dat uyt de voorschreven huysinge gaat Franco van der Hoeven, broeder van de meergemelte Notaris van der Hoeven. Hebbende een bloot mes waarmede hij denselven Bronckhorst seer verraderlijck van achteren twee sware sneden in sijn hooft heeft gebracht ende gedaen. Ende een sware steeck boven door sijn linker arm, drayende het mes in sijn arm om, soodat den voorschreven Bronckhorst van de voorschreven wonden ende quitsure seer quam te bloeden'.*

Dat gaat zo maar niet. De dader moet een bedrag van f 150.- aan Bronckhorst betalen en de proceskosten vergoeden. Omdat de gedaagde defailjant (afwezig), latiterende (zich schuilhoudend) en voortvluchtig was, wordt het vonnis aan zijn broer de notaris ter kennis gegeven. Het geld wordt verhaald op het huis van Franco van der Hoeven aan de Snippenvlucht.

Zoon Nicolaes neemt voor f 1300.- de Utrechtse boekdrukkerij, binderij, boeken, prenten en winkelvoorraad over. Nicolaes betaalt daarvoor op 12-7-1672 een zekerheidstelling van f 575.- en enige stuivers aan zijn vader Hendrick II en doet bovendien afstand van zijn erfdeel.

Op 11-7-1672 machtigt Hendrick II vanuit 'Calker in 't lant van Cleeff' zijn zoon Harman(nus) om namens hem gelden te innen bij zijn debiteuren. De gemachtigde zoon Harmannus, apothecarius te Utrecht, is kennelijk de financiële man van het gezin.

Even tussendoor: apothecaris Harmannus van Borculo had bij al deze zorgen mogelijk niet altijd voldoende greep op zichzelf. In ieder geval sluit hij op 25-10-1678 voor notaris Dirck Woertman een overeenkomst met 'joffrouw Elisabeth den Urscher, weduwe Florentinus van Druenaer en moeder van haar onmundige dogter Geertruy van der Haer' om f 400.- te betalen 'wegens defloratie aen genoemde dogter gedaen'. Alles had ook toen zijn prijs. Deze daad kostte in ieder geval meer dan twee maal zoveel als de steekpartij waarvan Bronckhorst het slachtoffer was.

Als apothecarius Harman van Borculo zijn werk afgerond heeft (Hendrik II is dan inmiddels overleden), is Servetstraat 8 - Het Vliegend Hart – eigendom van Dirk de Vries en Emmerentia van Borculo. De Vries heeft daar waarschijnlijk een boekbinderij. In 1677 huurt zoon Nicolaas van Borculo nummer 8 nog voor de helft waarschijnlijk als boekwinkel en drukkerij.

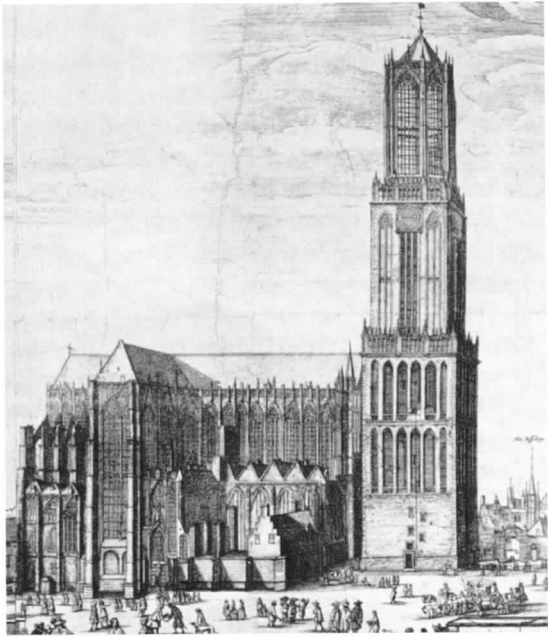
Hermanus van Borculo — a | 20 grē f 1000 =
 4 nige tvaan 13 oct 1678
 Dirck de Vries
 Emmerentia van Borculo
 Notaris van Utrecht
 1678
 Franck Merckel
 Notaris

De handtekeningen onder de akte van 2-7-1679 luiden het einde in van de drukkersactiviteiten van de familie Van Borculo.

Kort daarna verplaatst Nicolaes zijn werkterrein als boekverkoper naar Servetstraat 2. De drukkersactiviteiten van de familie Van Borculo zijn daarmee definitief geëindigd. Wel blijven Nicolaes van Borculo en na hem zijn zoon Jacob als boekverkoper en boekbinder actief op Servetstraat 2. Hun verdere geschiedenis is voor Servetstraat nummer 4 niet van belang en blijft daarom onbesproken.

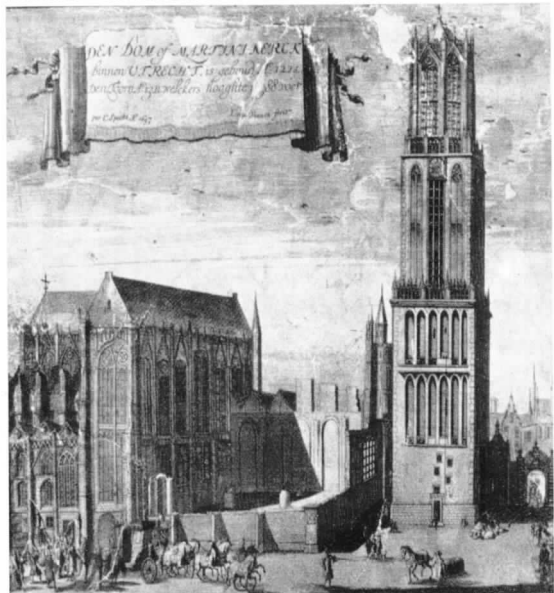
Weer even tussendoor:
Op 1-8-1674 wordt door een hevige storm een groot deel van de stad verwoest. Voor de bewoners van de Servetstraat moet het toch wel een heel benauwd moment zijn geweest toen de Domkerk met donderend geraas instortte.

De Dom voor de storm van 1674

Misschien werden ook de Van Borculo-panden onder de Dom zwaar beschadigd. Over deze ramp en de daardoor veroorzaakte gedaanteverandering van de stad is niets merkbaar in de transporten en plechten en overige akten die de familie Van Borculo vanaf nu weer laat opstellen.

De Dom na de storm van 1674

IV 1720-1750: LODEWIJK WEIJDOM. Wapens.

Op 6-12-1720 verkopen Johanna en Deliana van Borculo, meerderjarige dochters van Jacobus van Borculo en Engeltje van Bleijswijk, tevens enige erfgenamen van hun (ongehuwd en kinderloos) overleden broer Petrus, Servetstraat 4 voor f 1400.- aan de zwaardveger (wapensmid en graveerder) Lodewijk Weijdom, borger te Utrecht en gehuwd met Johanna Hofman.

Er schuilt nog een addertje onder het gras dat daar volgens ons nog steeds zit (eigenaars, weest op Uw hoede!). Weijdom wil een goede regeling voor een aantal lasten die vanouds op het pand rusten en expliciet vermeld worden in de oude akte van 25-5-1583. Het gaat om een oudeigen van twee gulden en drie stuivers per jaar t.b.v. Mr Anthonis van Doeyenburg (inmiddels nagelaten aan de 'Armen van de Kercke St. Peters', die kennelijk niet arm genoeg meer waren om dergelijk bedragen te incasseren) en een losrente van veertien gulden en tien stuivers per jaar, af te lossen met een bedrag ineens van f 232. - t.b.v. Claas Claassen cum suis. De dames Van Borculo zijn zich geen kwaad bewust '*vermits dezelve [lasten] bij der eersten comparantes geheugen nooit waren betaalt, of daarvan eenige quittantien in hunne boedel wierden bevonden.*' De partijen besluiten '*...tot afsnijdinge van verwijderingen en kostbare procedures*' dat de dames Van Borculo drie honderd gulden als hypotheek op het huis laten staan. Mocht ooit iemand aanspraak maken op deze oude rechten, dan kan Weijdom deze verhalen op de dames Van Borculo.

Johanna van Borculo schrijft met moeite haar naam; Deliana zet alleen een kruisje. Hiermee is het huis Servetstraat 4 na vele jaren buiten de familie Van Borculo terechtgekomen.

De handtekeningen
onder de akte van
6-12-1720.

Johanna van Borculo *Lodewijk Weijdom*
Deliana van Borculo *Johanna Hofmans*
Gebronnert door Weydom
Dirck Poelle
Dr. Fabius voo.

De dames Van Borculo verkopen vervolgens de plechtbrief van f 300.- aan Gerard Cesarius; Weydom neemt een plecht van f 1200.- op het huis bij zijn schoonzusters Wijnanda en Margaretha Hofman.

Lodewijk (van) Weijdom (Weldom; Wedom; Weijdam; Vrijdom) wordt op 21-1-1697 in het doopboek van de Waalsche kerk ingeschreven als Louis Wedom, zoon van Jean Wedom en Germaine Bollant. Later heten zijn ouders, dan gereformeerd, gewoon Jan Weijdom en Hermyna Bouland (Boulande, Bollande, Brulande).

Bij het huwelijk van Jan Weijdom met Germaine Bollant geeft de vader van de bruid toestemming vanuit Sedan in Noord-Frankrijk, mogelijk haar geboorteplaats. Jan Weijdom is 'deurwaerder van de Domsamer' hetgeen ook toezicht op de kosterij inhield.

De Swaardveeger. 32
 Een Schaapie, dat nooit bloed vergoot,
 En draagd geen Wolfsklaau aan zyn poot.

Die't Lam wil volgen op zyn treden,
 Komt in dees kraam geen geld besteden,
 Want zynen Vyand vrees't geen Klinch
 En andren, die sich Vyand toonen,
 Moet hy met lydszaamheid beloonen,
 Soo als de Meester voor hem ginch.

Jan Weijdom wordt ook genoemd in de verklaringen van toenmalige om- en aanwonenden van het Munsterkerkhof betreffende overlast die zij zouden hebben van homoseksuele mannen die elkaar troffen in de kloostergang, de ruïne van de Domkerk en 'op de Toren.'

'Dat Weijdom ook tegens andere menschen heeft gesegt dat Jelis en Louis [nee, niet zijn zoon Louis!] met haer beyden in de Academie hadde geatrappeert en veel gewach daarover hadde gemaect.' '... dat het is den ouden Weijdom dat eenen Verbeek deselve aldaer ook betrapt soude hebben en haer gedreygt met sijn degen te doorstoten.'

Als woonadressen van Jan Weijdom worden genoemd: in 1721 Oude Munster Kerckhoff (nu Domplein); in 1724 Domskerckhoff agter het Koor (nu Achter de Dom), in 1735 in de Domtrans (nu Achter de Dom).

Hij overleed waarschijnlijk in het woonhuis van zijn zoon Lodewijk op de noord-oosthoek van de Servetstraat.

Lodewijk kende deze omgeving als zijn broekzak evenals de omgeving van de Elisabethstraat waar zijn grootouders woonden in het huis Den Eykel achter de 'Lombaert' (De 'Lombaert' is de oude Bank van Lening, Proeyensburch, nu Oudegracht 127).

Lodewijk werd 1-8-1721 aangenomen als 'aanworpeling' (leerling) van het Goud- en Zilversmedengilde. Hij trouwde 8-8-1719 met Johanna Hofmans; na haar overlijden op 13-5-1738 hertrouwt hij op 3-2-1739 met Elisabeth van Zoomeren; na het overlijden van Elisabeth (27-6-1749) trouwt hij op 23-9-1749 met Syna van den Bergh. Hij koopt in de loop der jaren drie huizen in de Servetstraat (4, 12 en een huis aan de zuidzijde van de straat) maar ook het huis van zijn grootouders in de 'Lijsbethstraat' en onroerend goed elders in de stad. Lodewijk Weijdom woonde zelf in de Servetstraat, op het latere nummer 12. Zijn zoon Anthony, eveneens zwaardveger, vestigt zich ook in de Servetstraat. We zien hem in 1753 als huurder van Servetstraat 6.

De zwaardvegerij is duidelijk een familiekwaal: naast Lodewijk en Anthony Weijdom is er nog een wapensmid Daniel Weijdom: deze staat in 1726 vermeld als leerjongen, in 1753 als meester bij de Goud- en Zilversmeden. Weijdom was niet de enige wapensmid in de Servetstraat: op nummer 8 waren al ruim voor 1709 tot 1730 ook de zwaardvegers Willem van der Duyff en Nicolaes Hiltrop gevestigd.

V 1750 tot vermoedelijk 1814: DE MEY. Tabak.

Na het overlijden van Lodewijk van Weijdom en Syna van den Bergh op resp. 7-9-1753 en 15-7-1757 wordt nummer 4 uit hun 'geabandonneerde inboedel' op 24-11-1750 verkocht aan Jan de Mey, tabakshandelaar.

Drie generaties de Mey zullen er hun brood met de tabakshandel gaan verdienen. Het huis is op het moment van aankoop door de Mey belast met een oudeigen van vier gulden, zes stuivers en twee penningen ten behoeve van de kinderen van Adam Ram. (De erfgenamen van Adam Ram hebben dit oudeigen geschonken aan de 'Dirck van Zuylens Godskameren'. We weten we niet precies wanneer dit gebeurd is. In ieder geval vóór 1750. Deze, inmiddels afgebroken, Godskameren stonden in wijk C.). Ook staat op het huis nog de hierboven besproken hypotheek van f 300.- die de dames van Borculo met de zwaardveger van Weijdom overeen gekomen waren als garantie voor eventuele eisen van de nazaten van Claas Claassens cum suis (daterend van 1561).

De familie de Mey is rooms-katholiek. Hun huwelijken worden voor het gerecht voltrokken; hun kinderen worden gedoopt in resp. de rooms-katholieke staties Heerenstraat, Walsteeg en Dorstige Hartsteeg. Nog in 1803 zien we een Jan de Mey als kerkmeester in de rooms-katholieke kerk in de Heerenstraat.

De familie de Mey is niet gemakkelijk te reconstrueren omdat haar oudere generaties wars waren van andere voornamen dan Hendrik, Jan en Willem. We hebben tot nu toe twee takken kunnen onderscheiden: Johannes de Mey die op 10-6-1729 (Roomse kerk Walsteeg) gehuwd is met Aletta Knobel en Jan Hendrik de Mey die op 8-5-1734 (Tweede Jezuïetenstatie Herenstraat) trouwde met Johanna Winjes /Winjers /Windjes /Winties.

We volgen alleen de laatste tak; wel konden we nagaan dat ook de andere tak zich doorzet tot ruim in de 20e eeuw. Mogelijk wonen er nu nog rechtstreekse afstammelingen van deze familie in de stad. Ook als we ons beperken tot deze ene tak van de familie, blijft er verwarring over wie wie is omdat in de verschillende registers een bepaalde persoon de ene keer als Hendrik en de volgende keer als Jan Hendrik aangeduid wordt.

Eerste generatie.

Johannes Henricus de Mey woont in 1747 met zijn echtgenote Johanna Winjes in de Lichte Gaard in 'De Gesp', nu nummer 7 (voorheen heette dit huis 'Die Drie Verguldene Blaekers'). Op 8-7-1749 verkrijgt Jan Hendrik (de) Mey het burgerschap van de stad Utrecht samen met zijn zoon Hendrik Jan.

Op 24-11-1750 koopt hij het huis aan de Servetsteeg nummer 4. In het 'Aentekenboek van het Tabackverkopers-gilt' zien we dat Jan Hendrik de Mey 'in de Servetsteeg' op 4-12-1751 is geregistreerd als 'antwerpeling' (verbastering van aanwepeling = leerling in het gilde).

Het gaat Jan de Mey niet slecht in de tabakshandel: hij betaalt in 1754 de 1½% belasting voor 'overmogenden' (jaarinkomens boven de f 400) zonder mankeren.

*Lichte Gaard 7, eind 19e eeuw
(Het Utrechts Archief)*

Tweede generatie.

Van hun drie kinderen overleeft alleen Johannes Henricus, geboren 9-12-1740. Hij moet de zoon geweest zijn die samen met zijn vader burgerschap verkreeg op 8-7-1749. Hij is dan 9 jaar en zijn voornaam staat dan of in het doopregister of in het register van nieuwe burgers verkeerd vermeld.

Johannes Henricus, jongman in de Servetsteeg, trouwt 4-5-1770 voor het gerecht 'Anna Groen, jonge dochter; gebooden mede t'Amsterdam'.

In 1793 staat Jan Hendrik de Mey nog steeds als tabaksverkoper in de Servetsteeg geregistreerd met zijn drie minderjarige kinderen Johanna Elisabeth, Johannes Cornelius en Wilhelmus Johannes.

Derde generatie.

Beide zonen gaan ook in de tabakshandel: Willem Jan in de Servetstraat op nummer 4 en Johannes Cornelis in huize De Gesp aan de Lichte Gaard, waar zijn grootouders gewoond hebben. Johannes Cornelis trouwt 8-5-1796 (statie Dorstige Hartsteeg) met Adriana van der Doorn; hij wordt op 19-5-1796 geregistreerd als aanwerping van het tabaks-verkopersgilde. Willem Jan trouwt op 5-2-1803 (statie Herenstraat) met Elisabeth Maria Leonard.

In 1810 wordt de burgerlijke stand ingevoerd. Bij elke geboorte, elk huwelijk en overlijden wordt een akte geschreven waarin veel meer informatie staat dan in de wel heel sobere Doop-, Trouw- en Begraafboeken. Bij de kinderen die Willem-Jan de Mey en Elisabeth Maria Leonard vanaf 1810 krijgen, zien we vermeld dat de bejaarde schoenmaker Bernardus Botzen, buurman op nummer 2 en de bloemist Dirk van Lunteren aan de overkant van de straat of Gerard Maas, winkelier bij het Stadhuis meegaan naar het stadhuis om de geboorte aan te geven. Zij vergezellen hem ook weer bij zijn gang naar het raadhuis bij het overlijden van verschillende van zijn kinderen. Na afloop van zo'n blijde of droeve tocht kregen ze op nummer 4 misschien een versgestopte pijp tabak en dronken ze een glas brandewijn.

Op 11-8-1810 overlijdt de oude Jan Hendrik de Mey (tweede generatie). Hij heeft eerst nog zijn zoon Johannes Cornelis uit de brand geholpen. Deze had het huis De Gesp, Lichtegaard 7, in 1796 gekocht en stevig belast met hypotheeken. Mogelijk raakte de tabakshandel in het slop doordat de gilden waren opgeheven en iedereen vrij was een nering te beginnen. Hoe dan ook: oude de Mey koopt op 17-8-1808 het huis de Gesp van zijn zoon en neemt de hypotheeken over. Eerder had de oude De Mey ook f 600.- hypotheek genomen op Servetstraat 4.

VI Rond 1814: Het huis is even in onbekende handen.

Na 1814 is het even duister in papierland. We weten dat op 29 maart 1814 een akte van scheiding is gepasseerd voor notaris Willem Voorsteegh. Het ging om de boedel van De Mey senior. Wie van de drie erfgenamen De Mey (Johannes Cornelis de Mey, Elisabeth Liesveld - de Mey en Willem Jan de Mey) wat gekregen heeft, kunnen we niet nagaan omdat notaris Willem Voorsteegh wel een repertoire (jaaroverzicht) heeft nagelaten waarin ook deze akte van scheiding in enkele regels wordt samengevat, maar de minuten zelf niet heeft bewaard of niet heeft ingeleverd. Misschien waren de politieke omwentelingen hem te machtig geworden: in 1795 werd Nederland door de Fransen bezet; in november 1813 eindigde de Franse bezetting en werd ons land weer onafhankelijk. Hoe we ook gespeurd hebben in de hypothecaire boekhouding uit die tijd, we hebben niet kunnen vinden wie na Jan Hendrik de Mey de volgende eigenaar is geworden van Servetstraat 4.

VII Vermoedelijk van 1814 tot 1833: CORNELIS van EKERIS, schoenmaker, winkelier. Eigenaar. Nummer 4 is slachterij.

Zoals hierboven gezegd zijn we het huis enkele jaren in administratieve zin kwijt. Het duikt weer op in de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel, rond 1832, de eerste beschrijving bij de kadastrale secties en percelen waarin de stad Utrecht verdeeld werd teneinde een betere onroerendgoed-administratie te verkrijgen. Onder sectie A zien we bij perceelnummer 1346: C. van Ekeris, schoenmaker. huis en erf; 49 c.a.. Het wijkhuisnummer is op dat moment F 285.

De huizen aan de noordzijde van de Servetstraat hebben op dit tijdstip de volgende eigenaren:

- nr 2: Bernardus (Barnassus) Botzen, schoenmaker, huis en erf, 35 ca
- nr 4: C. van Ekeris, schoenmaker, huis en erf, 49 ca
- nr 6: W.J. Both-Hendriksen, rentenier, huis en erf, 27 ca
- nr 8: (eveneens) C. van Ekeris, winkelier, huis en erf, 89 ca
- nr 10: Hendrikus Albertus van den Berg en consorten, waagmeester van het Keulsche Veer, huis en erf, 38 ca
- nr 12: Johannes Jacobus Dumans, kleermaker, huis en erf, 85 ca

Alle huizen hadden nog een erf, plaatsje of tuin. Alle sporen van de families die zo lang met deze straat verweven waren, lijken uitgewist behalve die van de hoogbejaarde schoenmaker Bernardus Botzen op nummer 2 die daar al vanaf 1771 woonde.

De familie Van Ekeris (Van Eeckreys, Van Ekris, Van Ekeren) is genoemd naar de buurtschap Ekeris bij Renswoude. Van daaruit verspreidde de familie zich over de hele provincie Utrecht. Voorzover wij weten, heeft Van Ekeris nooit zelf in de Servetstraat op nummer 4 gewoond.

Wie daar wel woont is de joodse 33-jarige weduwe Betje Hartoch-Levison die de kost verdient voor haar 4 kinderen. Onder beroep staat: 'slachterij'.

Gezien de vele malen dat de naam van Cornelis van Ekeris opduikt bij veilingen en dergelijke, kregen wij de indruk dat hij meer tijd besteedde aan de handel in onroerend goed en obligaties dan aan het maken en verkopen van schoenen.

Door de gegevens uit volkstellingen en het bevolkingsregister weten we sinds 1824 veel meer over het komen en gaan van bewoners in de Servetstraat. Wat allereerst opvalt zijn de grote aantallen personen die zich in deze huizen vestigen en veelal na korte tijd weer vertrekken. In elk huis een of twee kinderrijke gezinnen; vaak een of twee inwonende dienstbodes die na een jaar vertrekken; de gaatjes worden verder gevuld met studenten, officieren en rondreizende handwerkslieden die in de kost liggen bij burgers.

Wij beperken ons in dit Steen-Goed tot de bewoners van Servetstraat 4 en laten de honderden anderen buiten beschouwing.

VIII 1833 - 1851: HENDRIKUS van den BERG, timmerman, tapper. Eigenaar, bewoner vanaf 1830.

In 1830 wonen op nummer 4 twee gezinnen: timmerman/tapper Hendrikus van den Berg met zijn vrouw Janneke Harmsen en 4 kinderen en de muzikanten Pieter Stiers en Stephania Stengel. Verder woonden er ook nog de boekbinder Arie van Zandere en de metselaar Lourens de Jong.

Van den Berg was aanvankelijk huurder, maar op 25-2-1833 koopt hij het huis van Cornelis van Ekeris. In 1840 woont in Servetstraat 4 nog steeds Van den Berg, nu met zijn 62-jarige moeder; verder de theologiestudent Petrus Melboot en de steenhouwer Antoon Phielke.

Het enige dat in deze periode m.b.t. het huis zelf is geregistreerd is een overeenkomst d.d. 8-6-1841 tussen de eigenaren van resp. F 285 en F 287 (nu nrs. 4 en 8) 'betrekkelijk het ruimen eener gemeenen Secreetput.' Dit was gezien het grote aantal personen dat zich daar dagelijks moest ontlasten, geen overbodige maatregel. De gemeenschappelijke beerput dateert mogelijk nog uit de tijd dat deze panden eigendom waren van de familie Van Borculo.

**IX 1851 - 1901: Familie KERSTEL, kapper, winkelier, fotograaf.
Eigenaar, bewoner vanaf 1850.**

In 1850 woont op nummer 4 Hendricus Franciscus Kerstel, kapper.

Kerstel - rooms-katholiek - was gehuwd met Maria Margaretha Cock, geboren 1806 te Utrecht. Zij sterft in juni 1855. Kerstel hertrouwt te Utrecht op 12-10-1856 met Dirkje Maria Murkens en kreeg bij haar 9 kinderen. Deze Kerstel is nog een verre verwant van de Utrechtse Sylvia Kristel. In het bevolkingsregister staat niet vermeld op welke datum hij zich in Utrecht vestigde, noch van welke plaats of adres in Utrecht hij kwam. Verder woonde er de muziekmeester Victor Malherbe met zijn vrouw Maria Sophia Bernard en het winkeliersechtpaar Tilman Arij Kamans-Graamans.

Kerstel koopt het huis op 13-6-1851 van H. van den Berg voor *f* 1500.-

Op 6-7-1855 bij de boedelscheiding na het overlijden van zijn eerste vrouw, wordt het geschat op *f* 1800.-

De families Karstel, Kerstel en Kristel stammen af van Pierre Simon Castel, gedoopt 28-10-1709 te Visé en als tamboer rond 1735 terechtgekomen in het garnizoen 's-Hertogenbosch. Onze Kerstel - Hendrikus Franciscus - is geboren op 12-10-1815 te 's-Hertogenbosch. Hij laat voor de Arrondissementsrechtbank te Utrecht zijn tot Kustel verbasterde achternaam verbeteren in Kerstel (beschikking 2-3-1859). Zijn oudste dochtertje Paulina Elisabeth heet in haar korte leventje van vier maanden nog Kustel.

Kerstel heeft naar alle waarschijnlijkheid goed geboerd. Hij koopt een huis aan het Oudmunsterkerkhof F 290 - naast het hoekpand Servetstraat/ Domplein - waar hij later zelf is gaan wonen. Ook koopt hij Servetstraat 6.

Tussen 1860 en 1880 woont Kerstel nog steeds op nummer 4 met een neef van zijn vrouw - Murkens - en met de muziekonderwijzer Malherbe en de familie Graamans-Kamans, die inmiddels een zoon Lambertus hebben. Kerstel is nu winkelier en fotograaf. Zijn dochter Catharina Maria en haar twee zussen zijn nu ook winkelierster. Op 15-2-1898 overlijdt Kerstel en op 21-9-1899 verhuist zijn gezin naar Munsterkerkhof 15.

Van de 9 kinderen die Hendricus Kerstel en Dirkje Murkens kregen, sterven een aantal op jeugdige leeftijd. Van de overigen trouwt alleen Paulus Hendrikus, kapper. Hij was al eens een tijd gaan werken in Leeuwarden en van daaruit in 1872 weer teruggekeerd naar zijn ouderlijk huis in de Servetstraat 4. Op een gegeven moment vertrekt hij definitief naar Friesland en trouwt met Petronella van Nus, geb. Leeuwarden 1-3-1849. Hun twee dochters trouwen, maar blijven kinderloos. De andere kinderen Kerstel overlijden tussen 1944 en 1950 in resp. Utrecht, Veghel en Baarn.

X 1900 - 1907: STEPHAN HEINRICH MENCKE, herenartikelen.

Eigenaar vanaf 1900, bewoner vanaf 1901.

Op 5 januari 1900 worden Servetstraat 4 en 6 verkocht aan Stephan Heinrich Mencke, rooms-katholiek, kledermaker/koopman uit Amsterdam, gehuwd met Johanna Eugenie Diederich.

Vanaf 6-4-1900 komen de 5 gezusters Mencke onder aanvoering van de oudste, Catharina Josephina Stephanie (dan 21 jaar) vanuit Amsterdam en Bussum binnendruppelen. Allen ongehuwd, winkeliersters. De oudste blijft tot 1907 en verhuist dan naar Nuenen; de anderen zijn dan al verhuisd naar resp. Amsterdam, Venray en Friedenau bij Berlijn.

In het adresboek van Utrecht van 1906 staat bij Servetstraat 4 nog steeds vermeld: S.H. Mencke in Herenartikelen.

XI 1907 - 1908: GERARDUS HAGEN, fabrikant.

Kortstondig eigenaar.

Mencke verkocht nummer 6 en 4 aan Gerardus Hagen, fabrikant te Utrecht, in resp. 1904 en 1907. Servetstraat 4 is op dat moment onverhuurd. Als Hagen de panden heeft aangekocht met speculatieve opzet, dan is hij daar niet in geslaagd. Servetstraat 4, dat hij eind 1907 aankocht voor f 4800,- verkocht hij begin 1908 weer voor f 4080,-

XII 1908 - 1921: Familie DE LAAT, broodbakkers. Eigenaren.

1921 - 1949: Familie ANDREE, later (1922): 'NV Luxe Broodbakkerijen voorheen ANDREE en DE LAAT'. Eigenaren.

In 1908 verkoopt Hagen nummer 4 aan Johannes Franciscus de Laat jr 'en consorten, broodbakkers', zoals het kadaster hen aanduidt. De 'consorten' zijn de dames Wilhelmina Maria en Cornelia Maria de Laat, jongere zussen van De Laat.

Er zijn twee familieleden De Laat met de naam Johannes Franciscus. Zij zijn vader en zoon. Johannes Franciscus De Laat sr. is een zoon van de huisschilder Willem de Laat en Maria Anna van der Meulen, wonende te Rosmalen. Deze Johannes Franciscus sr, broodbakker en geboren te Rosmalen, was eerst gehuwd met Johanna Catharina Doesburg afkomstig uit Schoonhoven. Hij vestigt zich aan de Vismarkt. Op 11-1-1849 wordt hun zoon Wilhelmus Andreas geboren. Kort na de geboorte van hun tweede kind, Elisabeth Maria, overlijdt zijn vrouw op 8 december 1850.

Op 5-11-1851 hertrouwt deze Johannes Franciscus (Francis) de Laat sr, nu 36 jaar, met Cornelia Sabee, zonder beroep, wonende te Utrecht. Cornelia Sabee is 27 jaar, meerderjarige dochter van Johannes Brutus Sabee, poelier en Willemina van Doorn, wonende te Utrecht. Bij zijn tweede vrouw, krijgt Johannes Franciscus 10 kinderen. Bij elke aangifte nodigt hij weer andere getuigen uit alsof hij niemand wil overslaan: familie, bureu, collega's en vrienden komen allemaal aan de beurt. Wij hebben de lotgevallen van deze kinderen verder niet gevolgd. De Laat sr. overleed op 1-2-1880.

Zijn zoon en naamgenoot Johannes Franciscus jr. geboren 7 januari 1860, is degene die de opdracht tot herbouw van nummer 4 heeft gegeven. Hij overleed, ongehuwd gebleven, op 18-3-1921. Op 7-6-1921 wordt Servetstraat 4 verkocht aan de zakenpartner van J.F. de Laat jr, Hendricus Marcellus Andrée, door Adrianus Johannes de Laat, broer en erfgenaam van J.F. de Laat jr. en zijn zusters.

Herbouw van nummer 4.

Eindelijk treedt het huis uit de anonimiteit. Tussen het vertrek van de laatste Mencke in 1907 en de komst van tabakshandelaar Govert Bemelaar - wordt het ingrijpend verbouwd (het kadaster spreekt in het dienstjaar 1910 van herbouw alsook van verbouw) in opdracht van de toenmalige eigenaars, Johannes Franciscus de Laat jr.

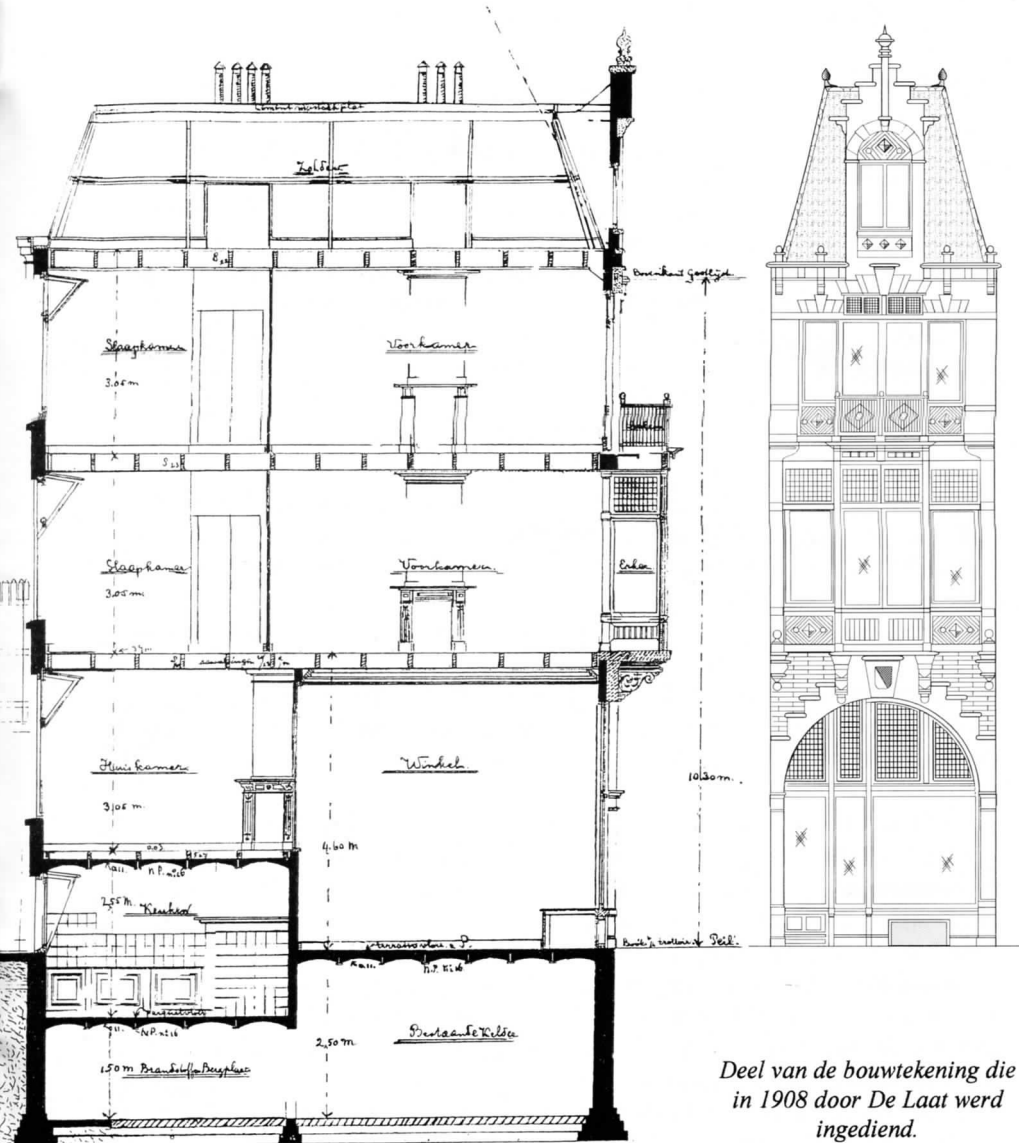
Op 31-4-1908 dient De Laat een aanvraag voor een bouwvergunning in met bijbehorende tekeningen. Twee van deze tekeningen worden hieronder afgedrukt: een kopie van een dwarsdoorsnede en een computerbewerkte tekening van de voorgevel. Uit de notulen van de fabricagecommissie - de voorloper van de Dienst Bouw- en Woningtoezicht - blijkt dat op dat moment het pand met uitzondering van de kelder, de westelijke zijgevel en een gedeelte van de oostelijke zijgevel, reeds geheel is afgebroken.

In zijn verzoekschrift vermeldt De Laat dat de aannemer van het werk zal zijn J.H. de Vos, Oudegracht Tolsteegzijde 145 (nu 313). Daardoor weten we meteen wie de bouwtekeningen heeft gemaakt: Th(eodorus) P(etrus) de Vos, de toen 38-jarige zoon van De Vos, die zijn vader in het bedrijf opvolgde. Uit de opmerkingen bij het verzoek blijkt dat vóór de sloping van nummer 4 het bouwterrein ook geheel bebouwd was. Het nieuwe huis is dus even diep als het oude huis. Verder wordt gemeld dat de hoogte van de nieuwe kroonlijst (10,30 m vanaf straatkruin) overeenkomt met de hoogte van de oude voorgevel. Ook vermeldt de ambtenaar dat de toetreding van licht en lucht bij uitvoering van dit plan aanzienlijk beter zal zijn dan in de oude situatie. De Vos heeft de natuurstenen plint te ver naar voren gepland. Hij krijgt evenwel permissie om met deze plint 3 cm op gemeentelijke grond te gaan. De geplande erker en balkon worden niet toegestaan in verband met de te geringe breedte van de Servetstraat.

Tenslotte komen er in het nieuwe pand als blijk van modernisering twee privaten met spoelinrichting die via een privaatput op de binnenplaats hun afvoer hebben onder het huis van De Laat aan de Vischmarkt.

Het resultaat van de verbouwing mag er wezen. Het pand in de huidige staat is uitgebreid beschreven in 'Utrecht. De huizen binnen de Singels' (in de serie Monumenten van Geschiedenis en Kunst). Daarin wordt gewezen op de gevarieerde materiaaltoepassing (hardsteen, geglazuurde tegels, smeedijzer) en de neorenaissance vormgeving die sterk beïnvloed is door de

art nouveau. Het pand valt ook op door zijn rijzig karakter dat nog sterker was toen het nog de oorspronkelijke topgevel met piron had, die op een onbekend tijdstip tussen 1933 en 1962 vervangen is door een wolfsend met dakkapel.

Deel van de bouwtekening die in 1908 door De Laat werd ingediend.

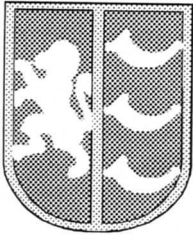
Een leuk raadsel.

Op de bouwtekening van de voorgevel komt alleen het wapen van Utrecht voor. Aan de gevel echter zijn drie wapenschilden aangebracht: het wapen van Amsterdam, Utrecht en een wapen dat overeenkomsten heeft met dat van Eindhoven. Zo te zien zijn de wapens tegelijkertijd aangebracht en wel tijdens de bouw. Er zijn eigenlijk te veel verschillen tussen het wapen aan de gevel van Servetstraat 4 en dat van Eindhoven om te denken aan een vereenvoudigde afbeelding. Het wapen van Eindhoven heeft andere kleuren;

de vorm van de posthoorns is anders; het wapen van Eindhoven is bovendien gekroond.

Waarom werden deze wapens aangebracht?

De Laat sr. zelf kwam uit Rosmalen; zijn eerste vrouw kwam uit Schoonhoven, dat een heel ander wapen heeft. Zijn tweede vrouw kwam uit Utrecht. Johannes Franciscus de Laat jr. - bouwheer in 1908 - was niet gehuwd.

EINDHOVEN

De eerste gebruikers van het verbouwde pand - het echtpaar Bemelaar - komen resp. uit Amersfoort en Utrecht. Noch Amsterdam, noch Eindhoven komen hierbij in beeld. Wie het weet, doet ons een plezier door ons daarin te laten delen.

De verbouwing van nummer 4 ging samen met de vergroting van het pand van De Laat aan de Vismarkt, toenmalig nummer 32 (nu 21), eveneens in opdracht van eigenaar J.F. de Laat jr. De uitbreidingsacties aan de Vismarkt namen echter 19 ca weg van de oorspronkelijke perceelgrootte van Servetstraat 4 dat nu geen erf meer heeft aan de achterzijde.

Opnieuw tabak

Op 12-11-1908 verhuist de dan 46-jarige Govert Bemelaar met zijn vrouw Francina van Egmond, drie kinderen en kleinzoon Willem Bemelaar van Choorstraat 28 naar Servetstraat 4.

Bemelaar is Remonstrants, winkelier en eertijds beëdigd klerk ter Griffie. Daarvan heeft hij een pensioen van f 332,-. Hij begint in het nieuwe pand een tabak- en sigarenhandel " 't Moortje " en treedt daarmee in het spoor van Jan de Mey. Met de dienstbode Elisabeth Koudijs, de medisch student Wilhelm van Hoorn en Herman van Maanen erbij is het huis weer gezellig vol. Kort na zijn intrek in het nieuwe huis overlijdt Bemelaar op 22-9-1911. Hij is dan pas 49 jaar. In de overlijdensakte heet hij geen sigarenhandelaar, maar rijksklerk. Misschien was de winkel toch niet zijn echte leven.

De tekst op voor- en achterzijde van het grauwbrown sigarenzakje van de firma C. Bemelaar wijzen op de verandering in rookgewoontes

Na het overlijden van Bemelaar gaat de zaak tot 1928 verder als Wed. G. Bemelaar, tabak - en sigarenhandel. Tussen de sigarenverkoop door verandert nummer 4 van eigenaar: in 1921 wordt het huis verkocht aan Hendricus Marcellus Andréé, die zakenpartner was van de inmiddels overleden J.F. de Laat jr. Een jaar later wordt het eigendom ondergebracht in een nieuwe NV 'voorheen Andréé en De Laat'.

Het adresboek van Utrecht vermeldt tussen 1923 en 1925 op nummer 4 nog G. Snellens, commies NS. Na het vertrek van Bemelaar vestigt zich daar N. Taselaar, apotheker, van 1928-1931.

Zuivel.

Op 9-12-1931 verhuizen Anthon en Cornelis Hooft, melkverkopers op Servetstraat 8, naar Servetstraat 4. Op 10-2-1931 was Gijsbertus Hooft al verhuisd van Servetstraat 8 naar Twijnstraat 65. Wie in Utrecht 'Hooft' zegt, die zegt 'boter, melk, kaas en eieren'. Een computrechtenaar zou spreken van een makro!

Hooft is met zijn zuivelhandel geen nieuwlichter in de Servetstraat: al bijna 130 jaar lang wordt er zuivel verkocht eerst op nummer 8, later op nummer 4. We geven een kort overzicht.

Op 2-2-1872 vestigt zich melkverkoper Cornelis Davelaar met zijn vrouw Gerritje Lodder, 4 kinderen en een dienstbode op nummer 8. Het echtpaar Davelaar vertrekt 6-9-1894 naar de Gildstraat nummer 90, en al op 10-10-1894 neemt P. de Groot, melkverkoper met gezin zijn intrek op nummer 8. De Groot vertrekt op 11-12-1900 met zijn gezin naar Lange Jufferstraat 30. Op 25-1-1901 treedt Willem de Jong met Gerritje van Drie en hun zoon Tijmen uit Huizen aan. Willem de Jong is timmerman, maar Huizers waren en zijn nog steeds fenomenale allesverkopers van nature.

Voor Willem moet deze omschakeling niet moeilijk geweest zijn. De Jong, boter - en kaashandelaar, verhuist 27-1-1905 naar Vleutenseweg 24. Op 3-8-1909 vestigt zich Pieter Davelaar, uit Westbroek met zijn vrouw Agnita van Maasen, winkelierster in boter, melk en kaas. In de huwelijksakte wordt hij melkboer genoemd, later ook huisschilder. Zij zetten onder de naam van zijn vader 'C. Davelaar, boter- en kaashandelaar', de zuivelhandel voort. Pieter Davelaar vertrekt met zijn hele gezin op 1-7-1911 naar Amsterdam. Maar in 1912 is er op nummer 8 weer melk te krijgen; nu in de melksalon van mej. Otten, later van de weduwe E. Kramer. Tussen 1916 en 1924 staat nummer 8 zagezegd droog. Eind 1924 komen A. en G. Hooft, melkverkopers, de zuiveltraditie in de Servetstraat voortzetten, eerst op nummer 8, later op nummer 4.

In 1928 voegt zich daar nog Cornelis Hooft bij. Waarom ze in 1931 van nummer 8 naar nummer 4 verhuisden, is niet duidelijk.

XIII 1949 – 1983: ZUIVELFABRIEK EN MELKINRICHTING “DE VERENIGDE MELKBEDRIJVEN NV”. Eigenaar.

Op 21-12-1949 koopt 'de melkfabriek' Servetstraat 4 van de NV Luxe Broodbakkerijen voorheen Andrée en de Laat voor f 8500,-. Voor de melkfabriek was het belangrijk een netwerk van verkooppunten in de stad te hebben. Met dit oogmerk kocht zij panden aan.

Hooft heeft nu de melkfabriek als huisbaas. Op een gegeven moment krijgt mevrouw Hooft last van haar arm. We zouden het nu een tennisarm noemen, maar het was meer een krattenarm. Het werk werd haar te zwaar.

XIV Van 1983 tot heden: Familie Van de Kant. Kaas, wijnen en nog veel meer. Eigenaren en bewoners.

Hoe ging het in zijn werk? Vader en moeder Van de Kant - De Goey, beiden van boerenafkomst uit Westelijk Nederland, woonden en werkten in Woerden. Vader als monteur, moeder werkte op een accountantskantoor dat o.a. de boekhouding deed voor een Woerdense kaashandelaar die op zijn beurt weer leverde aan de melkhandel van Hooft.

Deze kaashandelaar dus tipte de heer en mevrouw Van de Kant. Hij wilde waarschijnlijk ook verzekerd blijven van de leverantie en zag daar graag mensen die hij kende en die feeling hadden voor de produkten. Zij besloten - met aanmoediging van de kaashandelaar - de overstap te wagen (1962). Voor het gezin was het verhuizen naar de stad en de nieuwe broodwinning een hele overgang; speciaal zoon Joop, toen 12 jaar, vond het wonen in de stad wel een avontuur.

Servetstraat nummer 4 was toen nog eigendom van de melkfabriek in de Boterstraat en werd dus door de familie Van de Kant gehuurd.

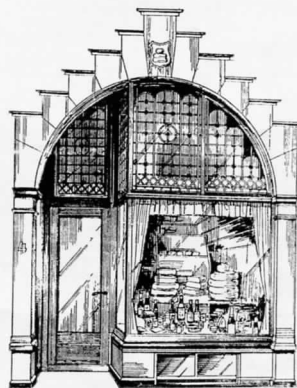
Na de opheffing van de melkfabriek wordt Servetstraat 4 op 31-3-1983 verkocht aan de heer N.B.J. van de Kant sr.

De heer N.B.J. van de Kant sr. achter de toonbank (1963).

De familie Van de Kant, vader en zoon, moeder en schoondochter, hebben de zaak verder uitgebouwd tot wat het nu is: een speciaalzaak in boerenkazen uit binnen- en buitenland, wijnen, bijzondere vleeswaren en andere delicatessen.

De klanten hebben er een naam en worden er op persoonlijke wijze tegemoet getreden.

Fromagerie „NICOLAS“
NIC v. d. KANT

UTRECHT - SERVETSTR. 4 - TEL. 030-319413

SPECIALITEITEN:

- BINNEN- EN BUITENLANDSE KAASSOORTEN
- WIJNEN EN DELICATESSEN
- ARDENSE VLEESWAREN

Ook het winkelzakje vormt door de naam 'Fromagerie Nicolas' een klein gedenkteken voor de inspanningen van de heer en mevrouw Van de Kant sr.

Het huis van binnen.

Het interieur dat bouwkundige De Vos in 1908 had ontworpen, is in de loop der jaren gedeeltelijk gewijzigd. Waarschijnlijk speelde de overgang van tabak naar zuivel daarbij een doorslaggevende rol. In een tabakszaak kan de verkoopruimte tevens als opslag dienen. Tabak is bovendien een relatief duur artikel waarvan men niet al te grote voorraden in huis heeft. Bij een artikel als melk ligt dat anders. Rond 1930 werd al veel melk in flessen verpakt. De volle en retourflessen nemen veel ruimte in en vragen bovendien om een goede koeling. De belangrijkste verandering binnen is de verwijdering van de opkamer aan de achterzijde van het huis (mogelijk in de vijftiger jaren, in ieder geval voor 1962); de ophoging van de brandstofkelder en het gedeeltelijk afbreken van de kelderkeuken. Daarin staat nu de koeling die nog niet zo heel lang geleden met de aan oudere lezers welbekende staven ijs op temperatuur werd gehouden. Het toilet in de kelder is afgebroken. Er is verder een nieuwe steektrap van de winkel naar de kelder gemaakt. Ook stond de toonbank aanvankelijk haaks op de straat, nu parallel daaraan. Details als het stucwerk, de geëtste ruiten,

Het winkelinterieur in 2000. Niemand hoeft benauwd te zijn hier een flink stuk kaas te kopen. Er blijft genoeg voor anderen over.... (foto: Gemeentelijke Fotodienst)

deuren en profiellijsten en een marmeren schouw (er waren aanvankelijk 5 stookplaatsen) dateren daarentegen nog uit de bouwtijd. In de kelder is ook nog te zien dat het opgaande muurwerk van moppen deels gehandhaafd is bij de nieuwbouw. Er zijn geen aanwijzingen dat de kelder ooit is uitgebouwd geweest onder de straat zoals dat wel het geval is bij nummer 2. Hemelwaterafvoer en riool gingen oudtijds naar het erf achter het huis. Dat erf is na de verbouwing in 1910 toegevoegd aan het pand van De Laat

aan de Vismarkt. Op dat erf moeten ook de regenwaterkelder en pompput hebben gelegen en mogelijk hebben er een of meer (gemeenschappelijke?) secreten gestaan.

Een blik uit het achterraam geeft volkomen zekerheid dat elke meter achter de panden aan de noordzijde van de straat gebruikt is: een woud van daken en ijzeren afvoerpijpen. Om het echt te overzien, moet je op de Dom staan of gewoon naar Madurodam waar deze straat met de Domtoren is nagebouwd, of de Monumentenkalender 2000 kopen waarin een fraaie kleurenfoto van de Servetstraat vanaf de Dom voorkomt.

Het huis in zijn oude staat.

We hoopten uiteraard tijdens het archiefonderzoek ook gegevens over inrichting, uiterlijk, en gebruik van het huis in de toestand van voor de verbouwing in 1910 te vinden. Dit is niet gelukt. We hebben geen enkele inventaris aangetroffen. We hebben evenmin een afbeelding of beschrijving van het oude huis aangetroffen. Er is maar één zinnetje in zowel een akte van 1561 als een akte van 1720 dat iets prijsgeeft over de manier waarop het huis werd gebruikt, nl dat het verkocht wordt met 'alle houdtwerck daerinne wesende' (1561) en met 'de staande en leggende platen daarin sijnde.'(1720) Wij nemen aan dat met die 'platen' winkelschappen en voorraadplanken worden bedoeld of mogelijk ook de uitklapbare houten schotten die 's nachts als luiken dienst deden en overdag als kraam.

We weten door het archiefonderzoek wel zeker dat het huis nooit een eigen naam, gevelteken of uithangbord heeft gehad.

Bij de herbouw is waarschijnlijk een traditionele indeling aangehouden zoals blijkt uit de opkamer, de ligging van de brandstoffenkelder en een keuken onder straatniveau.

Het is theoretisch mogelijk dat het oude pand nooit ofte nimmer op een afbeelding terecht is gekomen. Kerstel echter was fotograaf en heeft wellicht zijn eigen huis wel eens op de foto gezet met zijn kinderen ervoor. Zijn kleindochter Maria Theodora Folgering-Kerstel, was kunstschilderes. Mogelijk heeft zij haar herinneringen aan het huis van haar grootouders in Utrecht waar ze als zevenjarige een tijd lang heeft gelogeed, vastgelegd op papier of doek. Zij is in Utrecht overleden in 1957. Andere kinderen van Kerstel zijn overleden tussen 1944 en 1950.

Misschien heeft Mencke een afbeelding van zijn huis op winkelzakken of pakpapier laten drukken. Het is een wrang idee dat nog betrekkelijk kort geleden mensen in Utrecht rondliepen die konden vertellen hoe Servetstraat nummer 4 er voor de verbouwing uitzag!

Misschien ligt toch nog ergens in een lade of doos een afbeelding van het huis van voor 1908. Wie dit te voorschijn tovert, kan rekenen op eeuwigdurende dankbaarheid van de auteurs van dit Steen-Goed.

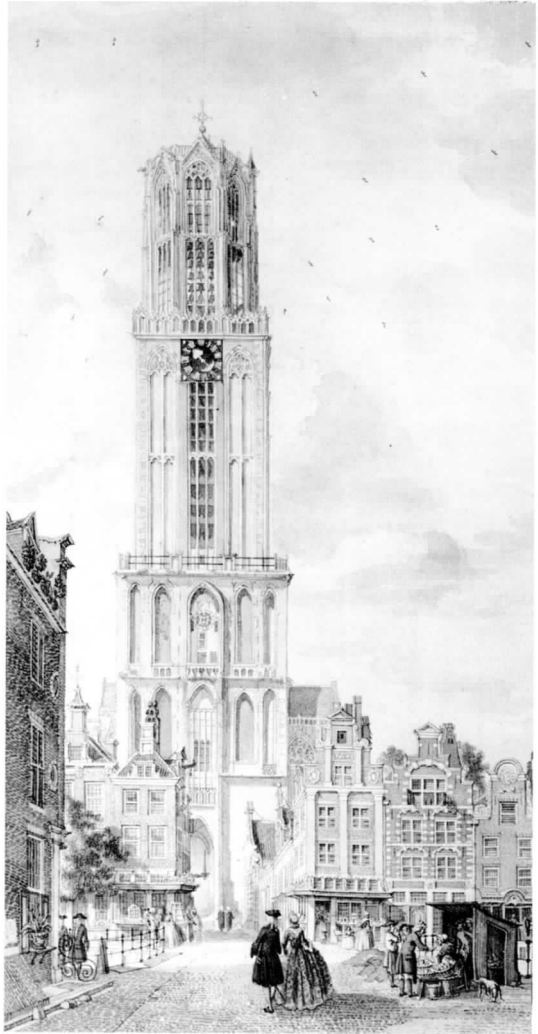
Een fantasie.

Jan de Beyer stond ergens rond 1746 vlakbij de Servetstraat te tekenen. Was hij maar een stukje verderop gaan zitten! Hij beeldt zo te zien twee uithangborden uit aan de noordzijde van de Servetstraat. Eén ervan heeft de vorm van een uitgestrekte arm met een degen of rapier in de vuist. Dat stemt overeen met het gegeven dat er rond die tijd nog een wapensmid aan de noordzij van de Servetstraat gevestigd was. De Beyer staat bekend om de waarheidsgetrouwheid van zijn topografische prenten.

Het is dan ook verleidelijk om vanuit de schaarse details die op zijn prent zichtbaar zijn de oude voorgevel bij elkaar te fantaseren. Op de reproductie hiernaast zijn deze details nauwelijks te onderscheiden.

De Beyer tekent een gevel die duidelijk hoger is dan de rest. Aangenomen dat dit de topgevel van Servetstraat 4 is, dan had het huis ten tijde van De Beyer een klokgevel bekroond door een fronton (driehoekige geveltop). Er is ook een hijsbalk te onderscheiden. Het huis had waarschijnlijk ook een luifel boven de winkel.

Tussen 1746 - het jaar waarin De Beyer zijn prent maakte - en 1908 - het jaar waarin de verbouwing plaats vond - is waarschijnlijk ook een en ander aan de gevel veranderd: de luifel is verwijderd; de ramen zullen zijn gemoderniseerd; en of het fronton het al die tijd nog heeft uitgehouden, is maar de vraag.

De Servetstraat in 1746. (tekening van Jan de Beyer)

De Servetstraat in 1933.

De tram rijdt nog onder de Dom door. Op het dak van Servetstraat 4 prijkt nog de oorspronkelijke dakkapel van 1908.

In het buurhuis 6 was volgens een uithangbord een KAPPER gevestigd. Dit is kapper Van Vliet, die later verhuisde naar Vismarkt 19.

Voor Servetstraat 6 en 8 ligt met een klein hoogteverschil een hardstenen stoep. (foto Het Utrechts Archief)

Lusten en lasten.

Bij een kopje koffie horen we hoe het wonen en werken op deze plek werd en wordt ervaren. Aantrekkelijk zijn de centrale ligging, de historische omgeving en de saamhorigheid tussen de buurtbewoners. Dat laatste was in de 70er jaren overigens sterker dan nu. Tot de lasten behoren de verkeersdrukke en de overlast door kleine en grotere criminaliteit.

Sprekend over lasten, waren we benieuwd of de eigenaren nog de oude grondlasten die op het huis rustten betalen. Dergelijke lasten zijn bij de eigenaren echter niet bekend. Ergens zijn deze lasten waarschijnlijk gewoon 'verdamp't'.

Het valt op hoe anders de Domklokken hier klinken dan elders in de stad: helder en in mijn beleving juist niet opdringerig. Ik denk: 'Wie kan daar nu last van hebben?'

Trek me hier weg.

Ik was er toevallig eens getuige van dat een man met zijn zontje voor de etalage stond te kijken naar het lekkers daarbinnen. In extase en tweestrijd: hij zou alles wel lusten. Zoals zoveel vaders hoopte hij kennelijk dat zijn 10-jarige zontje meer verstand had dan hijzelf en riep daarom: 'Trek me hier vandaan.' Wat moeten we hier nog aan toevoegen.

Dank aan de velen die op ons op een of andere manier hielpen, speciaal:

- de familie Van de Kant
- Guus Kristel, voor het beschikbaar stellen van de genealogie Kristel.
- Kasper Staal, Jos de Meyere, Llwellyn Bogaers en Janjaap Luyt voor hun tips betreffende leden van de familie Van Borculo.
- de leden van de transcriptiewerkgroep voor hun hulp bij het ontwarren van moeilijk leesbare teksten.
- de Gemeentelijke Fotodienst voor het maken van de foto op blz. 35.
- het Kadaster te Utrecht voor de medewerking bij het raadplegen van het kadastrale archief.

OVERZICHT EIGENAREN/BEWONERS SERVETSTRAAT 4.

Wijk: Papenvaandel. Oud huisnummer F 285.

- ▶ Van ??? tot uiterlijk 1413: Op het erf waarop Servetstraat 4 is gebouwd staat een deel van het gruihuis van de bisschop.
- ▶ 1413 - 1541: Het erf is in particuliere handen en waarschijnlijk al vroeg bebouwd met een huis.
Erfpachter waarschijnlijk al voor 1414: Hendrick Jansz.
- ▶ 1541 - 1561: Het huis is onderdeel van een gemeenschappelijke boedel van 12 parten. Eigenaren zijn o.a. de 'cremer' Geryt Jansz gehuwd met Geertruyt, de 'glaesmaker' Aryaen Jacobss, de drie dochters van Jan Jansse van de Poll en Jan van Sant. Na opeenvolgende overdrachten van verschillende parten is in 1561 7/12 in handen van Claes Claess gehuwd met Lysbeth, Willem Cornelisz gehuwd met Foeysgen, Jan Michielss en de onmondige zoon van Dirck Willemsz van Leeuwen; 5/12 is in handen van de erfgenamen van de overleden huisvrouw van Jan van Sant, die namens deze erfgenamen als 'boedelhardtter' optreedt.
- ▶ 1561 - 1583: Eigendom van boekdrukker en platensnijder Herman I van Borculo en Haesse Schut; het huis wordt niet door hen bewoond; na hun overlijden blijft het in de onverdeelde boedel. In 1561 wordt als bewoner genoemd Oth Peterse (?).
- ▶ 1583: Eigendom van de drukker Hendrick I van Borculo.
- ▶ tussen 1649 en 1671: In de belastingcohiere staat aangegeven dat de ~~zilvermid Assuerus van Borculo, gehuwd met Henrickje Wynters~~ en de erfgenamen van Assuerus van Borculo eigenaar en bewoner zijn. In 1653 staan Assuerus en zijn erfgenamen zowel bij nummer 4 als bij nummer 6. De erfenis van Assuerus van Borculo gaat naar de kinderen van zijn broer Herman II voor zover die na Assuerus' dood in 1663 nog in leven zijn (Hendrick; mogelijk Egbert, de priester in Amersfoort; Jacob, Anna en Haesse).
- ▶ waarschijnlijk 1663 tot 1720: Jacobus van Borculo, wijnkoper gehuwd met Engeltjen van Bleijswijck en later de erven Jacobus van Borculo. In 1715 - Jacobus is in 1671 overleden - wordt hij nog als eigenaar vermeld.
- ▶ 1720 - 1750: De wapensmid Lodewijk Wejdom en opeenvolgende echtgenotes. Eigenaar.
- ▶ 1750 tot waarschijnlijk 1814: De tabaksverkoper Jan Hendrik de Mey en Johanna Winjes; zijn zoon en opvolger Johannes Henricus de Mey en Anna Groen; zijn kleinzoon Willem Jan

- de Mey, gehuwd met Elisabeth Maria Leonard.
Allen eigenaren-bewoners.
- ▶ vanaf vermoedelijk 1814 tot 1833: Cornelis van Ekeris, schoenmaker /koopman/winkelier. Eigenaar. In 1824 in gebruik als slachterij bij de weduwe Bethje Hartoch-Levison.
  - ▶ 1833 – 1851: Henrikus van den Berg, timmerman/tapper gehuwd met Janneke Harmsen. Eigenaar-bewoner.
  - ▶ 1851 – 1901: Hendrikus Franciscus Kerstel gehuwd met Margaretha Maria Cock, later met Dirkje Maria Murkens. Kapper, winkelier, fotograaf. Eigenaar-bewoner.
  - ▶ 1901 – 1907: Stephan Heinrich Mencke en kinderen, kleermaker/ /koopman. Eigenaar-bewoner.
  - ▶ 1907 - 1908: Gerardus Leonardus Marinus Hagen, fabrikant.
  - ▶ 1908 - 1922: Johannes Franciscus de Laat jr. en zijn zussen Wilhelmina Maria en Cornelia Maria de Laat, broodbakkers. Eigenaren.
Bewoner en gebruiker: Govert Bemelaar, gehuwd met Francina van Egmond, sigarenhandel “'t Moortje “. Later Tabak- en Sigarenhandel Wed. G. Bemelaar.
  - ▶ 1922 – 1949: Hendricus Marcellus Andréé/“NV. Luxe broodbakkerijen vh. Andréé en De Laat”. Eigenaar. Tot 1928 nog steeds in gebruik bij de weduwe G. Bemelaar als tabakszaak. Van 1928 tot-1931 in gebruik bij N. Taselaar, apotheker. Vanaf 1931 de familie Hooft, melk- en kaashandel.
  - ▶ 1949.-1983: NV. Zuivelfabriek en Melkinrichting “De Verenigde Melkbedrijven”. Eigenaar.
Tot 1962 nog in gebruik bij de familie Hooft als melk- en kaashandel. Vanaf 1962 in gebruik bij de familie Van de Kant als melk- en kaaswinkel.
  - ▶ 1983 tot heden: Familie Van de Kant, melkprodukten, binnen- en buitenlandse kazen, wijnen en andere delicatessen. Eigenaren-bewoners.

Bronnen.

Voor dit Steen-Goed zijn de gebruikelijke archiefbronnen onderzocht:

- Register van Transporten en Plechten
- Kadastraal Archief
- Notarieel Archief
- Volkstellingen
- Burgerlijke Stand en Bevolkingsregister
- etc

Daarnaast putten wij vooral uit de publikaties van Martin de Bruijn, Llwellyn Bogaers en Janjaap Luyt.

Uitgave:

Tekst en onderzoek:

Lay-out en uitgavebegeleiding:

Druk:

ISSN:

Het Utrechts Monumentenfonds

W. Zwanikken

en G.J. van Groningen

D. van Sichem

Drukkerij van Mechelen B.V.

1383-0279